

Economisch ordenen

Het eerste deel van het tweede deel van de *Derde nota over de ruimtelijke ordening* is verschenen: de *Verstedelijkingsnota* 1). Het bevat de beleidsvoornemens van het kabinet-Den Uyl met betrekking tot de spreiding van de bevolking over het land en de hiermee samenhangende verstedelijking en mobiliteit. Het gaat dus niet alleen over de verstedelijking, maar het behandelt de gehele problematiek van de Nederlandse ruimtelijke ordening, waarin de verstedelijking een belangrijke rol speelt.

Een econoom kijkt tegen de *Verstedelijkingsnota* geheel anders aan dan de ruimtelijke ordenaar. De econoom let op de welvaartsbehoeften en op de mate waarin en de wijze waarop die behoeften kunnen worden bevredigd. Hoe de ruimtelijke ordenaar ertegen aankijkt is moeilijk uit te leggen. Hij let op de ruimtelijke structuur, waarbij hij inzicht nodig heeft in de welvaartsbeleving in de diverse regio's. Zijn gezichtsveld bevat economische, sociale, architectonische, biologische en juridische elementen. Daardoor is zijn gezichtsveld ruim, maar ook vaag omdat het moeilijk is al die elementen te integreren tot concrete beleidsinstrumenten. Dit gebrek aan instrumentarium zal misschien de oorzaak zijn van het feit dat de *Tweede nota over de ruimtelijke ordening* geen succes werd.

De huidige regering, en met name minister Gruijters, is stellig van plan van de derde nota wel een succes te maken. De vaagheid waaraan de *Oriënteringsnota*, het eerste deel van de derde nota, mank ging, ontbreekt dan ook aan de *Verstedelijkingsnota*. Er wordt uitvoerig aandacht in besteed aan het instrumentarium en er is een „Structuurschets voor de verstedelijking” aan toegevoegd met taakstellende kwantitatieve uitspraken. Die structuurschets zal om de vijf jaar worden herzien ten einde haar tijdig te kunnen aanpassen aan zich wijzigende omstandigheden.

Desalniettemin kan ik niet nalaten als econoom een aantal kritische opmerkingen te maken over de realiseerbaarheid van de in de *Verstedelijkingsnota* genoemde wensen. Die wensen spitsen zich toe op de volgende vijf „algemene lijnen” (blz. 129):

1. congestie en onevenwichtige stedelijke opbouw moeten worden voorkomen;
2. open ruimten en ecologisch of landschappelijk waardevolle gebieden moeten worden beschermd;
3. regionale achterstanden en ongelijkheden op het gebied van de sociaal-economische ontwikkeling moeten worden verminderd;
4. regionale achterstanden en ongelijkheden op het gebied van het voorzieningenniveau moeten worden verminderd;
5. de groei van de mobiliteit moet worden verminderd.

Voor al die „lijnen” is de economie m.i. het fundament. In ons huidige bestel heeft de economie meer invloed op de ruimtelijke ordening dan omgekeerd. Dat is een gegeven

van de vrije ondernemingswijze produktiestructuur; voor de ruimtelijke ordenaar valt hier moeilijk iets bij te sturen. Zijn werk ligt meer op het terrein van gasgeven of afremmen. Dat blijkt ook duidelijk uit de *Verstedelijkingsnota*. Sinds de oliecrisis, die de communicatiekosten fors heeft doen stijgen, krijgt de verstedelijking en de afremming van de groei van de mobiliteit meer aandacht. Een ander voorbeeld is het feit dat de spreidingspolitiek zich aanpast aan de economische ontwikkeling. Diverse regeringen hadden steeds het voornemen de groei van de volle randstad te doen afnemen ten gunste (?) van de excentrische regio's, zoals het Noorden des Lands. Dat voornemen is thans behoorlijk afgezwakt. De economische ervaring leert namelijk dat „de overloop” vanuit de randstad naar Utrecht en Gelderland gemakkelijker is te realiseren en reeds automatisch plaatsvindt dan „de vlucht” naar het Noorden. De *Verstedelijkingsnota* haakt op die ervaring in en stimuleert die overloop. Aan het gevaar dat de bevolking van de randstad zich dan als een olievlek over de mooie gebieden van Utrecht en Gelderland uitspreidt, wordt te weinig aandacht besteed.

De economie staat dus centraal bij de ruimtelijke ordening. Maar helaas, op blz. 132 vermeldt de nota: „Over de manier waarop de ruimtelijke ontwikkeling en de *sociaal-economische ontwikkeling* elkaar beïnvloeden is nog weinig bekend”. Hiermee wordt niet bedoeld dat men niet weet dat de keuze van een vestigingsplaats van een bedrijf de ruimtelijke ordening beïnvloedt, maar dat onbekend is hoe die keuze plaatsvindt en welke kwantitatieve gevolgen ze heeft. Over de economie van de ruimtelijke ordening is heel weinig bekend. Actuele regionale rekeningen bestaan niet, over een prognose van die rekeningen kunnen we beter zwijgen, een regionale arbeidsmarktpolitiek bestaat nauwelijks en het regionaal-economisch beleid vertoont grote gebreken.

Ik beweer hiermee niet iets nieuws, dat ruimtelijke ordenaars nog niet bekend is. De *Verstedelijkingsnota* hecht vanwege het economisch fundament veel waarde aan de structuurnota van het Ministerie van Economische Zaken, die — als ze nog eens verschijnt — de door mij genoemde problemen echter niet zal oplossen. Ondanks mijn kritiek vind ik de *Verstedelijkingsnota* een goed stuk. Ze geeft aan dat ruimtelijke ordenaars geen mensen behoeven te zijn wier hobby bestaat uit het trekken van lijnen en tekenen van cirkels op aardrijkskundige kaarten.

L. Hoffman

1) *Derde nota over de ruimtelijke ordening; deel 2: verstedelijkingsnota; deel 2a: beleidsvoornemens over spreiding, verstedelijking en mobiliteit*. Staatsuitgeverij, Den Haag, 1975, 259 blz., f. 10 tot 1 juli a.s., daarna f. 16,50.

Inhoud

<i>Drs. L. Hoffman:</i>	
Economisch ordenen	241
Column	
Terug naar 1945?, door Prof. Dr. J. A. A. van Doorn	243
<i>Prof. Dr. P. J. L. M. Peters:</i>	
Tanende groei. Een beschouwing over het perspectief voor de Nederlandse economie in de nabije toekomst	244
<i>Prof. Dr. J. H. P. Paelinck:</i>	
Beslissingen op grond van verscheidene criteria bij zuiver kwalitatieve informatie	247
<i>Dr. H. Visser:</i>	
Inflatie en de ruilvoet van de ontwikkelingslanden	250
Au courant	
Versneld afschrijven op mensen, door A. F. van Zweeden	254
Ontwikkelingskroniek	
Het algemene preferentiestelsel, door Drs. M. Hulsman-Vejsová	255
Mededeling	257
Ingezonden	
Hoffmans „vertellingen”, door Drs. P. A. de Ruiter, met naschrift van Drs. L. Hoffman	258
Boekennieuws	
J. D. Pitchford: Population in economic growth, door Drs. P. J. J. Lesuis	259

Er zijn mensen die voor alle economische vraagstukken de oplossing reeds kennen. Zij behoeven de onderstaande bon niet in te vullen.

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM:

STRAAT:

PLAATS:

Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement):

Ingangsdatum:

Ongefrankeerd opzenden aan: ESB,
Antwoordnummer 2524
ROTTERDAM

Handtekening:

Redactie

*Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Redactie-medewerkster: Mej. J. Koenen.*

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; kopij voor de redactie:
postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 119,60 per kalenderjaar
(incl. 4% BTW); studenten f. 78,-
(incl. 4% BTW), franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).

Betaling: Abonnementen en contributies
(na ontvangst van stortings/ giro-
acceptkaart) op girorekening no. 122945
t.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,-
(incl. 4% BTW en portokosten).
Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekening no. 8408
t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch
Instituut te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.
Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertentieverkoop:

Roelants/EPR
Postbus 7021
Den Haag
Telefoon (070) 23 41 03
Telex 33101.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Terug naar 1945?

Tien jaar geleden werd de basis gelegd van *Keerpunt 1972*. Een achttal jonge leden van de Partij van de Arbeid, in meerderheid journalisten, publiceerde de brochure *Tien over rood: Uitdaging van Nieuw Links aan de PvdA*, eerste van een serie manifesten van links die een radicalisering van het politieke leven inluiden.

Een groot deel van wat toen actieprogramma was, is thans kabinetspolitiek. In die zin valt aan het succes van de Nieuw-Links-beweging niet te twifelen. Maar in de erkenning van dit succes ligt dan tevens de vraag besloten, of de koers van Nieuw-Links heeft bijgedragen aan de immense problemen waarvoor het kabinet momenteel is gesteld. Hiervoor moet men het programma nader bekijken.

Wie dit doet, zal merken dat er vooral twee lijnen zijn te onderkennen. De eerste, die „materieel” genoemd zou kunnen worden, betreft traditionele socialistische eisen als nationalisatie van de grond en van grote bedrijven, meer greep op de ondernemingen en inkomensnivellering, alsook, uiteraard, bezuinigingen in de defensiesector. Daarnaast wordt drastische opvoering van de ontwikkelingshulp als een zwaarwegende eis gesteld.

Een tweede lijn is meer van „technische” en „tactische” aard, zo men wil: meer principieel. Zij betreft een ingrijpende verandering van het politieke klimaat: democratisering, decentralisatie, openheid en openbaarheid, en vooral: gelijkheid. Het zijn deze kwesties die ongetwijfeld de meeste kiezerswinst hebben opgeleverd, en niet toevallig, want zij speelden in op de maatschappelijke veranderingen welke in de tweede helft van de jaren zestig voelbaar werden.

De problemen waarvoor wij thans zijn gesteld, worden echter niet gezien. Economische groei is voor Nieuw-Links nog zo vanzelfsprekend dat er nauwelijks aandacht aan wordt gegeven: „zo groot mogelijke welvaart” en „een snelle toename van de bestedingsmogelijkheden van de consument” worden bijna achteloos genoemd. Werkgelegenheid is geen punt van zorg. De lasten van de sociale voorzieningen, die thans wurgend beginnen te worden, zijn geen probleem. Integendeel, er lijkt nog voldoende ruimte te bestaan om de eis te stellen tot „het geven van een waardevast studieloon aan elke Nederlander boven de achttien jaar, die dagonderwijs geniet en behoorlijke studieresultaten boekt!” Kortom, Nieuw-Links toont een pro-

dukt te zijn van het welvaartsoptimisme van de jaren zestig.

Het past in dit optimisme om veel aandacht te geven aan de niet-materieële kanten van het leven. De bundel Nieuw-Linkse-opstellen die een jaar later, in 1967, onder de titel *De meeste mensen willen meer* verscheen, legde alle nadruk op een radicale socialistische cultuurpolitiek: men sprak zelfs van een „culturele revolutie”.

Wat bij dit alles echter opvalt, is de *continuïteit in het denken* over mens, maatschappij en politiek, een continuïteit die bestaat in het versterken en versnellen van bestaande tendenties, in het voortbouwen op verworvenheden en het spreiden van het verworvene. Wie uit die hoek ooit van een *keerpunt* is gaan spreken, is mij niet bekend; het moet iemand zijn geweest die zijn eigen partijprogramma niet doorzag.

Wat de aanhangers van Nieuw-Links evenmin begrepen was het feit dat zij weinig anders konden doen — en dan ook deden — dan op een rijdende trein springen. Ze hebben de verdienste die trein extra vaart en stoom te hebben gegeven — al hadden ze de fluit wat meer met rust kunnen laten —, maar daar bleef het wel bij. De reis ging voort in de richting die Vader Drees en de zo verguisde „conservatieve” generatie van naoorlogse socialisten en confessionelen hadden vastgelegd: de verzorgingsstaat, met sociale zekerheid van de wieg tot het graf, gefundeerd op voortgaande economische expansie.

Waar men zeer duidelijk wél oog voor had, was de groeiende vraag om meer inspraak en openheid, de hang naar meer opwinding en conflict. Nieuw-Links heeft vooral hierin grote successen geboekt en inderdaad meegewerkt aan een ingrijpende verandering van de politieke stijl en strategie.

De grote vraag is echter, of met juist deze verworvenheid van de afgelopen tien jaar is verder te werken. Is een politiek meer bewuste en maatschappelijk meer kritische bevolking beter toegerust om ernstige uitdagingen aan te kunnen of zal men struikelen over zelf opgeroepen weerstanden? Kan men erin slagen het losgebroken groepsegoïsme

weer onder controle te brengen of zal men hiertussen een slingerkoers moeten uitzetten, nu eens deze dan weer die groep zijn gelijk gunnend?

Het heeft er veel van dat een „herdisciplinerings” al heeft ingezet. Het veelvormig activisme van enkele jaren geleden — trots, steun en toeverlaat van de PvdA in haar gedaante van „actiepartij” — is ver teruggedrongen waar niet vanzelf afgestorven. Het universitaire onderwijs laat zich temmen op een manier die vijf jaar geleden onvoorstelbaar was geweest. De vakbeweging, hechtste bondgenoot van politiek links, wordt de laatste tijd door socialistische economen openlijk in de hoek gezet.

Het is wel zeker dat men nog veel verder zal moeten gaan. Niet 1972, maar 1976 lijkt het keerpunt te worden: voor het eerst in de naoorlogse periode wordt de continuïteit in de uitbouw van de verzorgingsstaat onderbroken; misschien zal zelfs een gedeeltelijke afbouw nodig blijken. Dit nu zal heel wat ingrijpende gevolgen hebben dan waarvan Nieuw-Links ooit droomde. Het veelvuldig praten over „drastische beleidsomkeringen” kon wel eens werkelijkheid worden, maar dan niet op de wijze die men zich heeft voorgesteld.

Allereerst zal het nodig zijn samenwerking boven polarisatie te stellen: denken in „conflictmodellen” is in tijden van crisis nu eenmaal een luxe. Dit betekent echter dat men zich weer moet gaan verenigen op gemeenschappelijke uitgangspunten en doelstellingen.

In de tweede plaats zal rationele organisatie van overleg boven emotionele achterbanmobilisatie verkozen dienen te worden, en wellicht nog moeilijker opgave voor een generatie van politici die via mobilisatie van de politieke opinie in het zadel zijn gekomen en zonder publiek vertoon niet gelukkig lijken te zijn.

Ten slotte zal, meer inhoudelijk, de filosofie van de verzorgingsstaat ter discussie moeten worden gesteld. Wat Nieuw-Links ooit als een comfortabele erfenis heeft aanvaard, blijkt een molensteen te zijn. Het wordt dan ook hoogst noodzakelijk op te houden met de verzorgingsstaat te blijven beschouwen als een verworvenheid van links. Hij is in bepaalde opzichten veeleer het resultaat van een ongelukkige combinatie van gemakkelijke welvaart en gemakzuchtig bureaucratisme.

Indien de vooruitzichten van ons sociaal-economisch bestel inderdaad zo ongunstig zijn als ze worden afgeschilderd, dan zal de uitdaging aan ons politieke bestel — bij alle onmiskenbare verschillen — die van 1945 nabij komen. Wat dit vraagt in termen van eensgezindheid, overlegbereidheid en organisatorisch vernuft, lijkt momenteel ver buiten de reële mogelijkheden te liggen. Nieuw-Links, snel tot volwassenheid gekomen, dreigt vroeg oud te worden.

Maatman

Tanende groei

Een beschouwing over het perspectief voor de Nederlandse economie in de nabije toekomst

PROF. DR. P. J. L. M. PETERS

In dit artikel bespreekt Prof. Dr. P. J. L. M. Peters, hoogleraar economie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, de onlangs door het Centraal Planbureau gepubliceerde middellange-termijnverkenning De Nederlandse economie in 1980. Allereerst besteedt de auteur aandacht aan de veronderstellingen, die bij het opstellen van het rapport gemaakt zijn, zoals over de beroepsbevolking, het milieubeheer, de collectieve lasten, de wereldhandel en de importprijzen; daarna komen de uitkomsten aan de orde. Een punt van kritiek is, aldus de auteur, dat de te hanteren begrotings- en financieringsnormen van de overheid in het rapport wat al te summier worden behandeld. Verder mist de auteur in het rapport enige analyses van de gevolgen van een matiging van de arbeidskosten, verlaging van de belastingdruk bij het bedrijfsleven, beperking van de collectieve uitgaven en van een hoger (structureel) begrotingstekort van de overheid.

1. Inleiding

Het was in 1966 de bedoeling van het Centraal Planbureau (CPB) om een reeks van middellange-termijnplannen (MLP's) te starten, die om de twee jaar zouden verschijnen en waarin dan telkens vijf jaar vooruitgekeken zou worden. Daardoor zou een zekere dynamiek in de prognoses komen: in de loop van de tijd zouden ze voor een bepaald jaar telkens overeenkomstig de nieuwste inzichten worden bijgesteld. „Revolving planning” heette dat toen. Het was een aardig idee, omdat vooral in een tijd van grote conjuncturele en structurele beweging er heel wat inzicht kan worden ontleend aan de *veranderingen* in het toekomstperspectief, welke goed geëquipeerde waarnemers en analisten die de onderzoekers van het CPB zijn, op gezette tijden rapporteren. De samenhangen in de economie kunnen op die wijze duidelijker aan de oppervlakte komen dan door starre prognoses voor een zeker vast punt in de toekomst.

Hoe dat ook zij, het aanvankelijke voornemen is niet gerealiseerd. Na *De Nederlandse Economie in 1973* is er niets meer gekomen. Wel werd er in de jaarlijkse CEP's en MEV's nog een hoofdstuk of paragraaf toegevoegd met enige prognoses voor enkele jaren vooruit, maar qua volledigheid haalde dat het toch niet bij de zeer fraaie eerdere, méér dan 500 pagina's tellende, MLP's. Nu is dan de reeks hervat, zij het dat er nog niet méér naar buiten is gebracht dan een zeer globale (bijna) zuiver macro-economische verkenning (van 38 blz.) van de gemiddelde vooruitzichten voor de periode 1975-1980. Men mag hopen, dat de binnenkort te verschijnen structuurnota van minister Lubbers en het vervolg op de thans voorliggende middellange-termijnverkenning (MLV) het beeld m.n. voor de bedrijfssectoren wat vollediger zullen maken.

Hieronder zal ik eerst ter herinnering de hoofdpunten van de MLV, vanwege de gedetailleerde aandacht die er al in de pers aan is besteed, summier samenvatten. In een volgende paragraaf zal ik mij veroorloven enkele evaluerende opmerkingen te plaatsen.

2. De inhoud

2.1. De veronderstellingen

2.1.1. Beroepsbevolking

Tussen 1975 en 1980 wordt een toename van het *effectieve*

aanbod verwacht van 41.000 personen. Deze aangroei is uitsluitend van binnenlandse oorsprong; per saldo is geen im- of emigratie verondersteld. Ofschoon de vergelijking niet zo eenvoudig is, omdat voor de periode 1975-1980 is afgezien van conjuncturele factoren in het arbeidsaanbod, is dit toch 10.000 personen minder dan de aangroei van de beroepsbevolking in de achter ons liggende periode van 1970-1975, om maar niet te spreken over overeenkomstige perioden in de jaren zestig, toen mutaties van enkele honderdduizenden per 5 jaar in de beroepsbevolking regel waren. Overigens treedt de groei van het arbeidsaanbod pas op het einde van de periode ná 1978 op. In de beginjaren 1976 en 1977 moet er zelfs nog met een daling worden gerekend.

Bij de berekening van de 41.000 man, die uiteindelijk voor het productieproces beschikbaar komen, is onder meer aangenomen, dat 120.000 personen méér arbeidsongeschikt zullen zijn dan thans. Alleen al de invoering van de AAW zuigt 46.000 man extra aan. Een en ander was natuurlijk al eerder ongeveer bekend, maar de constatering is toch telkens weer onthutsend.

De absorptie van het nieuwe aanbod zal voor bijna 93% (d.i. 38.000 personen) door de overheid dienen te geschieden, waarna er voor het particuliere bedrijfsleven een netto extra aanbod overblijft van nauwelijks 3.000 man voor de hele periode 1975-1980.

Het kernprobleem van de economische politiek voor de komende vijf jaar is nu, om in elk geval de absorptie van deze enkele duizenden personen in het bedrijfsleven mogelijk te maken, aannemende althans dat handhaving van het huidige niveau van werkloosheid geaccepteerd zou moeten worden. In feite komt dat neer op een puur defensieve strategie met de toch eigenlijk beperkte doelstelling de arbeidsvraag in het bedrijfsleven ongeveer op het huidige niveau te handhaven. Dat een dergelijke bescheiden taak blijkbaar zoveel bloed, zweet en tranen moet kosten, tekent toch wel de futloosheid van onze Nederlandse economie. Ter vergelijking en ter (zoete) herinnering: in de periode 1966-1970 nam het bedrijfsleven gemiddeld ruim 40.000 man per jaar op; in de periode 1968-1973 waren er dat nog steeds 9.000 per jaar!

2.1.2. Milieubeheer

Het CPB neemt aan dat de lopende kosten ten behoeve van de bestrijding van het milieuberdef ongeveer 1,8% van het nationaal produkt zullen vergen. Dit betekent natuurlijk

een forse aanslag op het fundamentele groeipotentieel. Terwijl in vroeger jaren de uitbreiding van de technische kennis vrijwel in haar geheel kon dienen voor de groei van het besteedbare inkomen, — althans men rekende op die manier, ofschoon er ook toen al niet-gecalculeerde milieuverliezen waren —, moet er nu eigenlijk de kosten van het milieubeheer op de natuurlijke groeivoet in mindering worden gebracht. In de huidige verhoudingen is dat een aftrekpost in de orde van grootte van 30 à 40% van het door de bruto technologische ontwikkeling mogelijk gemaakte groeipotentieel 1).

2.1.3. De collectieve lasten

Het draait daarom in de komende 5 jaar om de collectieve lasten. In de MLV worden, zoals bekend, twee beleidsalternatieven behandeld.

1. *Voortzetting van het tot nu toe gevoerde beleid.* In dat geval zullen de belastingen en de premies voor de sociale verzekeringen stijgen van ruim 51% van het netto nationaal produkt (NNP) in 1975 tot bijna 60% in 1980, dus met bijna 1,8% per jaar.
2. *Effectivering van de 1%-norm*, die als hommage aan onze minister van Financiën „D-norm” (de 1%-norm van Duisenberg) te noemen ware. Het effect van de D-norm zou zijn dat het eerdergenoemde totaal van belasting- en premiedruk in 1980 beperkt zou blijven tot ca. 55% van het NNP.

Afgemeten aan de totale uitgaven kan het aandeel van de collectieve sector (inclusief de uitkeringen van de sociale verzekeringen) voor 1975 op ongeveer 55% worden gesteld. Dit zou dan bij hantering van de 1%-norm op ca. 60% uitkomen.

De rijksuitgaven zouden zonder de extra afremming conform de D-norm oplopen tot 36,6% van het NNP in 1980. Dit percentage is te vergelijken met ca. 34,7% in 1975, als voor dat jaar de uitgaven ter bestrijding van de conjuncturele werkloosheid van de totale rijksuitgaven worden afgetrokken. De *belastingmiddelen* stijgen met 4 procentpunten tot een totale druk van 34 à 34,5% van het NNP. De inkomsten uit hoofde van de niet-belastingmiddelen stijgen eveneens, zij het dat deze op het eind van de periode wat in neerwaartse richting zullen afbuigen vanwege de tegen die tijd afnemende aardgasopbrengsten.

Ondanks de inkomstenstijging kan er volgens de MLV toch niets van de belastingdruk worden afgelaten, omdat — ik citeer —: „met tegenvallers in de uitgavenstijging rekening moet worden gehouden, vooral in verband met de omvang van de structurele werkloosheid in 1980”.

In paragraaf 3, zal ik op de kwestie van de rijksfinanciën nog wat nader ingaan, maar nu reeds merk ik op, dat de MLV de te hanteren begrotings- en financieringsnormen van de overheid toch wel al te summier behandelt.

2.1.4. De buitenlandse factoren: wereldhandel en importprijzen

Ten aanzien van de ramingen van deze sleutelvariabelen in onze economie luiden de verzuchtingen: „onzeker”, „ondoorzichtig”, „nauwelijks te voorspellen”. Desondanks zijn twee veronderstellingen kwantitatief ingevuld:

1. de import van onze grootste buitenlandse afnemers stijgt qua volume met 7,5 à 8%;
2. de prijzen in gulden van de door Nederland geïmporteerde goederen en diensten stijgen gemiddeld met 5%.

ad 1. Dit groeicijfer is opgebouwd uit een structurele component van 5,5% en een conjuncturele van 2 à 2,5%. Er is dus geen sprake van een herstel van de structurele groei van de wereldhandel van ca. 9% die vóór 1973 over een lange periode heeft gegolden.

De gegeven motivering van het veronderstelde groeicijfer

is overigens wederom zeer summier. Het belangrijkste uitgangspunt schijnt te zijn de te verwachten groei van de produktie in een aantal landen. Daarvoor geldt een gemiddeld cijfer van ca. 4,5% per jaar over de hele periode 1976-1980. Bijna alle landen vertonen groeicijfers beneden het niveau van de periode 1964-1973. Een belangrijke gunstige uitzondering zijn de Verenigde Staten, waar de verwachte groei in de periode 1976-1980 hoger is dan in de periode 1964-1973: 5% tegen 4,3% per jaar!

Het zou interessant geweest zijn om te vernemen, hoe de conjuncturele component van 2 à 2,5% groei per jaar, gemiddeld over een periode van 5 jaar, kan worden berekend. In het verleden werd een zo langdurige conjuncturele overschrijding van de structurele trend alleen maar bereikt in de tijd van de internationale hyperconjunctuur, die begon in 1968-1969 en eindigde in 1973 2). Geplaatst in dat licht mag het ingezette groeicijfer van de wereldhandel hoog worden genoemd. Te meer omdat in een recent verleden de prognoses ten aanzien van de volume-ontwikkeling van de wereldhandel keer op keer als zijnde te optimistisch werden gelogenstraft, ware een uitvoeriger toelichting toch ook hier op haar plaats geweest.

ad 2. Klaarblijkelijk neemt het CPB aan dat de stijging van de internationale prijzen, waarin de grondstoffenprijzen uiteraard een grote rol spelen, definitief (wat is definitief?) zal worden afgeremd. Het frappeert verder, ik heb dat al opgemerkt, dat de trend van de *ruilvoetverslechtering* waarmee naar veler verwachting de rijke geïndustrialiseerde wereld in de toekomst zou moeten rekenen en die ook voor Nederland rond 1969 langzaam maar zeker leek in te zetten, althans voor ons land in de nabije toekomst niet lijkt aan te houden. Vanzelfsprekend is dit in belangrijke mate mede te danken aan onze prijshoudende aardgasopbrengsten.

2.2. De overige uitkomsten

Op basis van de bovenstaande veronderstellingen zijn twee stellen ramingen geproduceerd. De eerste op basis van „geëxtrapoleerd” beleid, de andere uitgaande van de 1%-norm. Ofschoon het gehanteerde model niet wordt gepresenteerd en evenmin expliciet naar een eerder gepubliceerd model wordt verwezen, kan men in de tekst de mededeling aantreffen dat het „vanzelfsprekend” is, „dat alle ramingen mede zijn gebaseerd op de samenhangen die in het verleden werden geconstateerd”. Wat er in de toekomst ook verandert, het „gedrag” van consumenten, investeerders, importeurs en, last but not least, van de onderhandelaars over de arbeidsvoorwaarden wordt ook voor de periode 1976-1980 geëxtrapoleerd. Met name geldt dit ook voor de loonvorming, die verondersteld wordt te verlopen overeenkomstig het in het verleden vastgestelde patroon. Dat houdt onder meer in dat de feitelijke loonuitkomsten, niet alleen van de jaren zestig, maar ook nog van de jaren vijftig in de schatting van de endogene loonvormingsfunctie een groot gewicht in de schaal leggen. Indien de lonen voor de resterende tweede helft van de jaren zeventig inderdaad structureel dat pad zouden volgen, zou dat eigenlijk *in vergelijking tot de eerste helft van de jaren zeventig* een belangrijke (en naar mijn mening ook zeer noodzakelijke) matiging betekenen.

Terugkerend naar de planningresultaten, stel ik voor dat de lezer zich een oordeel vormt over de voornaamste punten van verschil tussen de beide beleidsalternatieven aan de hand van de volgende verkorte tabel met „kerngegevens”, die naar raming gemiddeld over de prognoseperiode 1976-1980 zullen gelden.

1) Een aan de milieukosten analoge aftrekpost op de fundamentele groeimogelijkheden is een structurele verslechtering in de internationale ruilvoet. Aanvankelijk leek het erop, dat Nederland daar na 1968 mee te maken zou krijgen. Dat schijnt nu mee te vallen. Ik kom daar nog op terug.

2) Berekend onder de veronderstelling dat de structurele groei van de wereldhandel toentertijd 9% bedroeg.

Tabel. Enkele kerngegevens, gemiddeld over de periode 1976-1980

	A a)	B b)
	% -veranderingen per jaar	
Inflatie		
loonsom per werknemer in bedrijven	11,5	9 à 9,5
prijspeil particuliere consumptie	8,5	7
Inkomensverdeling en arbeidskosten		
arbeidsinkomensquote (niveau)	82	78
reële arbeidskosten	3,5	2,5 à 3
reëel vrij beschikbaar inkomen (modale werknemer) ...	0,5	1
Groei		
bruto nationaal produkt	3	3,8
arbeidsproductiviteit	4	4
investeringen in bedrijven (vaste activa)	1,5	3
In- en extern evenwicht niveaus:		
saldo lopende rekening (in % van het NNP)	3,6	3,9
voorraadvorming (idem)	1,7	2,0
werkloosheid (1.000 manjaren)	260	210

a) Ingeval van geëxtrapoleerd beleid.

b) Indien de I%-norm of D-norm wordt gehaald.

Opvallend is, dat in de beide varianten de voorziene resultaten voor de tweede helft van de jaren zeventig, met name ten aanzien van werkloosheidsontwikkeling en inflatie een wat minder ongunstig beeld vertonen dan voor de eerste helft. Weliswaar stijgt in variant A de werkloosheid met 54.000 man t.o.v. 1975, maar in de eerste helft van de jaren zeventig was dat 132.000 man. Zelfs als men de zeer ongunstige jaren 1974 en 1975 buiten beschouwing laat, was dat op 5-jaarbasis gebracht in de periode 1970-1973 toch nog altijd 37.000 man. Wanneer men bedenkt dat tussen 1970 en 1975 de overheid 63.000 personen opnam, tegen slechts 31.000 man naar verwachting in de jaren 1976-1980, dan mag men stellen, dat, zelfs bij ongewijzigd beleid ter zake van de collectieve kosten, de structurele werkgelegenheidsontwikkeling weer in de richting van het begin van de jaren zeventig koerst. Wanneer men zou mogen veronderstellen, dat het aangegeven werkloosheidsniveau ongeveer gestabiliseerd zou kunnen worden, dan zou de situatie zelfs wat gunstiger zijn, dan in het begin van het lopende decennium, omdat toentertijd, bij voortdurend stijgende arbeidskosten, de grote woekering van de werkloosheid begon en zich voortzette.

Indien de 1%-norm zou worden toegepast, zouden de resultaten in alle opzichten gunstiger zijn: de werkloosheid lager, hogere reële bestedingsmogelijkheden zowel van de modale werknemers als van de ondernemers, geringere prijs-inflatie. Het saldo op de lopende rekening zou nog verder toenemen, vermoedelijk vooral als gevolg van de gunstiger concurrentiepositie van de Nederlandse exporteurs. Voorts kan worden berekend, dat het reële niveau van de collectieve voorzieningen vanwege de hogere groei op den duur niet hoeft af te nemen. Als de D-norm zou worden gehaald, zou het niveau van de reële collectieve voorzieningen in 1980 in geval van voortzetting van het huidige beleid, ruim 1 jaar later worden bereikt 3). Indien het groeiverschil tussen de beide varianten van ca. 0,8%, ook nog na 1980 zou aanhouden, zou de toepassing van de D-norm m.a.w. al na 1981 of 1982 een blijvend hoger peil van de collectieve voorzieningen mogelijk maken.

3. Evaluatie

Op de inhoud van de MLV lijkt op zich zelf weinig af te dingen. Wel zou ik op een aantal punten, — ik heb daar terloops al enkele malen op gewezen —, graag een wat uitvoeriger toelichting op de werking van het gehanteerde model hebben gehad. In het bijzonder geldt dat ten aanzien van de doorwerking van de beperking van de collectieve lasten. Dit kernpunt van de MLV wordt nl. allerminst qua werking verduidelijkt.

In kwalitatief opzicht zijn de voornaamste relaties nog wel te reconstrueren. Het belangrijkste aangrijpingspunt van de maatregel ligt natuurlijk bij het bedrijfsleven. Daar moeten immers uiteindelijk de collectieve uitgaven in de vorm van premies en belastingen worden opgebracht. Vermindering van de collectieve druk zal aanleiding geven tot vermindering van de lasten bij het bedrijfsleven. Gevolgen: ruimte voor rendementsverbetering, hogere investeringsactiviteit met gunstige effecten voor de structurele vraag naar arbeid. Verdere consequenties: aanleiding tot uitstel van prijsverhogingen en dientengevolge geringere (endogene) loonstijging; kortom: minder inflatoire druk. De lastenvermindering geeft de exporteurs op directe wijze wat extra lucht in de internationale concurrentiestrijd, terwijl overigens ook zij profiteren van de lagere lonen en (inkoop-) prijzen. Al met al zullen zij een groter deel van de veronderstelde groei van de wereldhandel naar zich toe te trekken.

De hogere investeringen en export impliceren een hogere nationale productie. Dit heeft een gunstige uitwerking op de conjuncturele arbeidsvraag en dus op de bestedingen van de loontrekkers. De bezettingsgraad van de produktiemiddelen verbetert, dit lokt op zijn beurt weer hogere investeringen uit enz. Weliswaar slinkt door de inperking van de overheidsuitgaven aanvankelijk de effectieve vraag enigszins, doch dat wordt méér dan gecompenseerd door de andere vraagverruimende effecten.

Dit alles lijkt alleszins plausibel, ook al had men een en ander graag wat nader gekwantificeerd gezien. Belangrijkere kritiek op deze MLV moet evenwel worden gericht op wat — ook impliciet — erin ontbreekt. Dat is naar mijn mening op zijn minst het volgende.

1. Afzonderlijke analyse van de gevolgen van:

- matiging van de arbeidskosten in de vorm van een verlaging van de premies voor de sociale verzekeringen (in het bijzonder het werkgeversaandeel);
- verlaging van de belastingdruk bij het bedrijfsleven;
- beperking van de collectieve uitgaven, daarbij onderscheid makend tussen de uitkeringen van de sociale verzekeringen enerzijds en de collectieve uitgaven in engere zin anderzijds.

De motivering van deze uitsplitsing is dat de 1%-norm als componenten a t/m c bevat, zij het dan in een bepaalde a-priori-verhouding. In de MLV lijkt men er nl. van uit te gaan dat de matiging in de collectieve uitgaven in een eenduidige relatie zou staan, althans tot het totaal van de premie- en belastingdrukverlaging te zamen. Een afzonderlijke analyse van de componenten a t/m c zou goede beleidsalternatieven naast de D-norm, zoals die nu is gepresenteerd, aan het licht kunnen brengen. Eventueel zou dan nog de keuze op de D-norm kunnen vallen.

2. In nauwe samenhang met het onder 1. gestelde, staat de wenselijkheid van een nadere analyse van de gevolgen van een hoger (structureel) begrotingstekort van de overheid. Daarbij ware speciaal te letten op de gevolgen van een omvangrijkere liquiditeitscreatie ten behoeve van de financiering van het tekort, dan die welke thans wordt voorzien. Het is niet uitgesloten dat zou blijken dat het voornaamste gevolg een vermindering van het saldo op de lopende rekening zou zijn. In dat geval zou dit een aantrekkelijke mogelijkheid zijn om onze omvangrijke, — aan geldont-

3) Daarbij is er zelfs nog geen rekening mee gehouden, dat in een gezondere economie een aantal collectieve voorzieningen wat kunnen verminderen. Dit geldt niet alleen voor de werkloosheidsuitkeringen, maar wellicht treedt er ook in andere sociale verzekeringen zoals WAO (AAW) en ZW een geringere toelooop op. Evenmin is rekening gehouden met het feit dat ook in de collectieve sector de efficiency stijgt, zodat men met een gelijk bedrag aan uitgaven in 1980 méér kan doen dan in 1975.

Beslissingen op grond van verscheidene criteria bij zuiver kwalitatieve informatie

PROF. DR. J. H. P. PAELINCK

Bij het Nederlands Economisch Instituut (NEI) worden voortdurend nieuwe technieken ontwikkeld ter verkrijging van betere economische diagnoses en het nemen van betere economisch-sociale beslissingen. Prof. Paelinck, directeur van het NEI, beschrijft hier een recentelijk door hem ontwikkelde beslissingstechniek, waarbij slechts kwalitatieve informatie over de te beoordelen elementen en over de relatieve voorkeuren ten opzichte van deze laatste beschikbaar is. Zulk een toestand komt regelmatig voor bij economische beslissingen (zoeken naar een optimale vestigingsplaats voor een bedrijf, lanceren van nieuwe produkten); vandaar het belang van de hier beschreven techniek.

1. Inleiding

In vele gevallen wordt men ertoe gebracht beslissingen te nemen die gebaseerd zijn op een aantal criteria die mogelijk of niet tegen elkaar af te wegen zijn. Het meest extreme geval is dat waarin de criteria niet waardeerbaar zijn op een proportionele schaal, niet „meetbaar”, zoals dan meestal wordt gezegd. Neem het voorbeeld van een vestigingsplaatskeuze: een groot aantal relevante criteria kunnen slechts op een ordinale schaal worden gewaardeerd (bijv. in regio r is factor i méér aanwezig dan in regio r').

Ook de „weging”, d.i. het bepalen van het relatieve belang van de factoren voor de beslissing, moet dikwijls „vaag” blijven, bij gebrek aan een eenduidig verband tussen de geselecteerde beslissingsfactoren en het uiteindelijke beslissingscriterium, (bijv. het verband tussen vestigingsfactoren en de

te verwachten winst op lange termijn; ook hier weet men dikwijls alleen dat factor i „belangrijker” is in de beslissing dan factor j , maar dan ook niet meer).

Wij hebben gepoogd voor dit algemene „kwalitatieve” geval een beslissingsprocedure op te stellen. Hier wordt uitsluitend gerapporteerd over opzet en resultaten; de meer wiskundige kant van de methodiek is in een vollediger „paper” uitgewerkt 1).

2. Een voorbeeld

Veronderstel dat wij een keuze moeten maken uit drie objecten ($o_j : j = 1, 2, 3$) op basis van drie criteria ($c_i : i = 1, 2, 3$); waarvan wij enkel weten dat c_1 zwaarder weegt in de beslissingen dan c_2 , en c_2 op zijn beurt zwaarder dan c_3 .

Tabel 1 geeft een overzicht van het probleem aan de hand van een voorbeeld. Er zijn 3 mogelijke vestigingsplaatsen o_1, o_2 en o_3 waarvoor drie vestigingsfactoren, c_1, c_2 en c_3 van belang zijn. Uit de tabel kan worden opgemaakt dat vestigingsplaatsfactor 1 beter is in vestigingsplaats o_1 , dan in o_2 ($++$ is beter dan $+$). De w kolom geeft aan dat het belang van vestigingsfactor 1 (w_1) groter is dan dat van factor 2.

Tabel 1

	w	c \ c'	o_1	o_2	o_3
w_1	++	c_1'	++	+	+
w_2	+	c_2'	+	++	0
w_3	0	c_3'	0	0	+

Men kan nu drie objecten op zes manieren rangschikken, zoals tabel 2 aangeeft.

Tabel 2

Rangschikking	Orde				
R_1	o_1	\otimes	o_2	\otimes	o_3
R_2	o_2	\otimes	o_1	\otimes	o_3
R_3	o_2	\otimes	o_3	\otimes	o_1
R_4	o_3	\otimes	o_2	\otimes	o_1
R_5	o_3	\otimes	o_1	\otimes	o_2
R_6	o_1	\otimes	o_3	\otimes	o_2

waarding bloot staande —, internationale reserves te activeren. De eventuele tegenwerping dat een grotere liquiditeitscreatie de prijsinflatie zou aanwakkeren, lijkt niet zo steekhoudend, zolang de bezettingsgraad van de produktiemiddelen laag en de voorraden van gereede produkten hoog zijn. Het lijdt geen twijfel dat de economisch-politieke manoeuvreerbaarheid in de komende jaren aanzienlijk groter zou worden, als het (structurele) begrotingstekort hoger gesteld zou mogen worden. Kwalitatief beschouwd blijven dan nog alle combinaties van premie- en belastingverlaging, uitgavenvermindering mogelijk. Alleen zou men veel minder aan bepaalde vaste verhoudingen vastzitten dan de D-norm in zijn huidige vorm voorschrijft.

P. J. L. M. Peters

1) J. H. P. Paelinck, *Qualitative multiple criteria analysis, environmental protection and multiregional development*, Netherlands Economic Institute, Series: Foundations of Empirical Economic Research, 1975/10.

Het teken \otimes staat hier voor een voorkeursrelatie; zo betekent $o_1 \otimes o_2$: o_1 dient boven o_2 te worden verkozen. Het doel is nu na te gaan in hoeverre ieder van de rangschikkingen R_i overeenkomt met de gegevens uit tabel 1.

Kijken we naar de eerste rangschikking R_1 : $o_1 \otimes o_2 \otimes o_3$. Voor vestigingsplaatsfactor 1 geldt dat de hypothese $o_1 \otimes o_2$ juist is ($++$ beter dan $+$), voor de tweede factor geldt $o_1 \otimes o_2$ niet ($+$ slechter dan $++$) en voor de derde factor geldt $o_1 \otimes o_2$ (0 gelijk aan 0), met andere woorden indifferent. Op dezelfde wijze wordt voor al de criteria nagegaan $o_2 \otimes o_3$ en $o_1 \otimes o_3$. Vatten we de uitkomsten van deze procedure in een tabel dan ontstaat tabel 3a.

Tabel 3a

Hypothese R_1 : $o_1 \otimes o_2 \otimes o_3$

	o_1	o_2	o_3
o_1	—	w_1, w_3	w_1, w_2
o_2	w_2, w_3	—	w_1, w_2
o_3	w_3	w_1, w_3	—

Tabel 3b

Hypothese R_2 : $o_2 \otimes o_1 \otimes o_3$

	o_2	o_1	o_3
o_2	—	w_2, w_3	w_1, w_2
o_1	w_1, w_3	—	w_1, w_2
o_3	w_1, w_3	w_3	—

In tabel 3a staan w_1 en w_3 (eerste rij, tweede kolom) om aan te geven dat $o_1 \otimes o_2$ geldt voor vestigingsfactoren 1 en 3. Het deel boven de diagonaal geeft aan de overeenkomst van de data (uit tabel 1) met de hypothese, het deel eronder geeft de tegenspraak aan. (Tabel 3b geeft hetzelfde weer, maar dan voor de hypothese R_2 : $o_2 \otimes o_1 \otimes o_3$).

Combineren we nu de informatie van tabel 3a wat betreft de overeenkomst en tegenspraak ten aanzien van de hypothese, door van ieder van de w 's het aantal keren dat ze boven de diagonaal voorkomt af te trekken het aantal dat onder de diagonaal voorkomt. Voor w_1 wordt dat $3 - 1 = 2$. Voor alle R 's dezelfde procedure toegepast geeft uiteindelijk tabel 4. (De waarde 3 voor w_2 in de kolom onder R_2 is dus ontstaan op grond van tabel 3a, namelijk $3 - 0 = 3$). Tabel 4 geeft het aantal netto keren aan dat de waardering van de criteria in overeenstemming is met de gekozen rangschikking.

Tabel 4

w		R_1	R_2	R_3	R_4	R_5	R_6
w_1	$++$	2	0	-2	-2	0	2
w_2	$+$	1	3	1	-1	-3	-1
w_3	0	-2	-2	0	2	2	0

Een blik op tabel 4 toont aan, dat voor geen enkele kolom geldt dat al zijn elementen beter of gelijk zijn aan al de overeenkomstige elementen uit een andere kolom, met andere woorden er kan geen rangschikking worden weggelaten die altijd al slechter is dan een andere.

Hoe nu verder? Laat ons de uitkomsten nagaan voor de volgende hypothesen:

$$w_1 + w_2 + w_3 = 1 \quad (1)$$

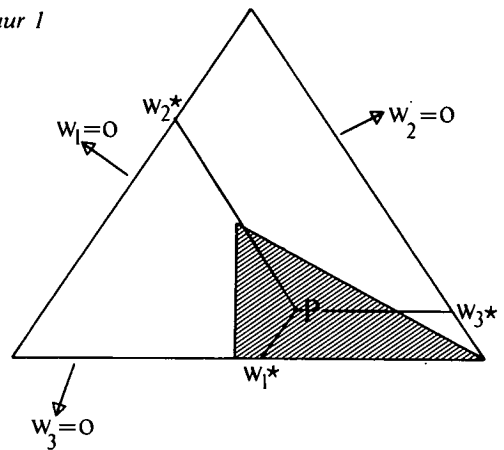
$$w_1 \geq w_2 \quad (2)$$

$$w_2 \geq w_3 \quad (3)$$

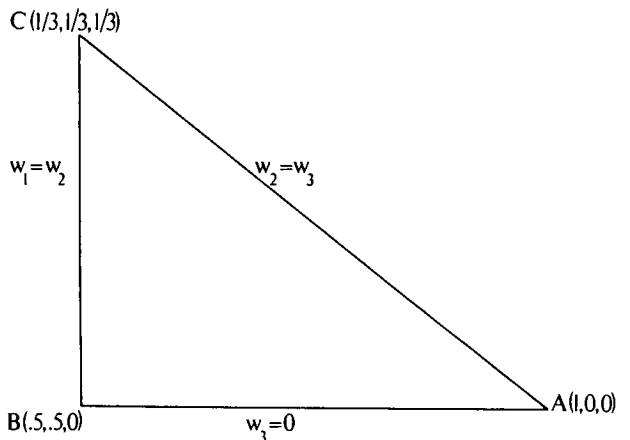
welke, misschien met uitzondering van het = teken in (2) en (3), verenigbaar zijn met de oorspronkelijke rangschikking van de w_i 's.

Normaal zouden we w_1, w_2 en w_3 drie-dimensionaal weergeven. Er bestaat echter een mogelijkheid dit ook in het

Figuur 1

Figuur 2

platte vlak te doen, door middel van een gelijkzijdige driehoek.

In de figuur is punt $P(w_1^*, w_2^*, w_3^*)$ afgebeeld. Van deze driehoek hebben we slechts een gedeelte nodig, aangezien $w_1 > w_2$ en $w_2 > w_3$ moet zijn. Met andere woorden alleen het gearceerde deel van de driehoek komt in aanmerking; dit deel is vergroot weergegeven in figuur 2.

In het geval $w_1 = 1, w_2 = 0$ en $w_3 = 0$, met andere woorden punt $A(1,0,0)$, kunnen we aan de hand van tabel 4 nagaan dat R_1 en R_6 de beste rangschikkingen zijn. We behoeven alleen maar op de w_1 rij te letten en de hoogte daarvan te kiezen.

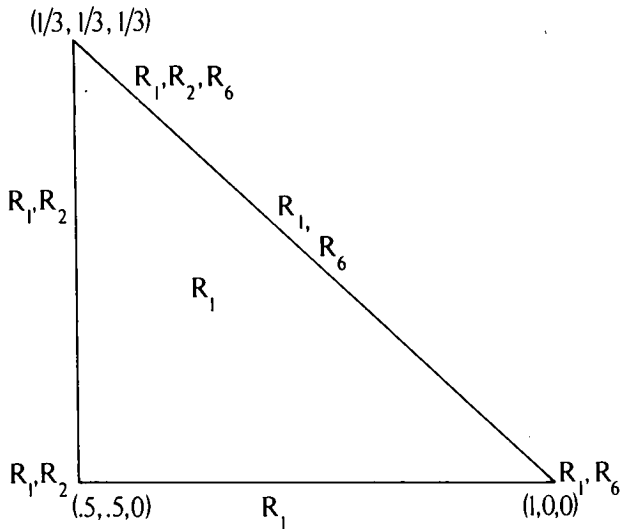
In het geval $w_1 = 0,5, w_2 = 0,5$ en $w_3 = 0$ moeten we letten op de eerste twee rijen namelijk die van w_1 en w_2 . Per kolom moeten nu de eerste twee getallen worden opgeteld. De hoogste waarde geeft aan welke rangschikking de beste is, in ons geval R_1 en R_2 .

Dezelfde redenering maar nu voor $w_1 = 1/3, w_2 = 1/3, w_3 = 1/3$ doet de eerste drie getallen per kolom optellen. De kolom met het hoogste totaal geeft de beste rangschikking aan; in ons geval zijn dat R_1, R_2 en R_6 . In figuur 3 is dit alles weergegeven.

De volgende uitspraak kan nu worden gedaan tegenover de beslisser:

- In alle gevallen is R_1 de beste rangschikking. Er is dus veel te zeggen voor vestigingsplaats (of, algemener gesteld, object) o_1 , aangezien $w_1 = w_2 = w_3$ volgens de hypothese zijn uitgesloten; de ongelijkheden (2) en (3) moeten inderdaad *streng* worden gehandhaafd.
- Slechts als de gewichten toegekend aan c_2 en c_3 gelijk zijn, gelden de rangschikkingen R_1 en R_6 als gelijkwaardig, maar zelfs dan staat o_1 nog vooraan.
- Slechts indien de gewichten toegekend aan c_1 en c_2 gelijkwaardig zijn, gelden de rangschikkingen R_1 en R_2 als gelijkwaardig; in dit geval kan o_2 vooropstaan.

Figuur 3. Oplossing

3. Enkele toepassingen

Allereerst een geval waarin de voordelen van landelijke gebieden en verouderde industriegebieden voor de vestiging van geautomatiseerde industrieën tegen elkaar worden afgewogen. Tabel 5 is overgenomen uit Paelinck and Jaumotte 2), waarin een grondige studie van de vestigingskenmerken van de genoemde drie elementen werd gemaakt.

Tabel 5

Criteria	Rural Area	Depressed Industrial Area
1. Equipped land	-	+
2. Quality of raw materials	0	0
3. Quality of fuel and power	-	++
4. Continuity of supply of fuel and power	--	--
5. Skill level manpower	+	++
6. Commercial markets	0	0
7. Integration into industrial complex	--	+
8. Financial markets	0	0
9. Tertiary services	-	+
10. Organization of recreation	+	-
11. Natural site	+++	-
12. Land availability	+++	+
13. Means of communication	--	-
14. Mental attitude of manpower	++	-
15. Services ancillary to industry	+	+
16. Public services	--	-
17. Housing	+	--
18. Organization of cultural activities	+	+
19. Proximity of raw materials	+	+
20. Quantity of manpower	++	+(+)
21. Availability of industrial premises	-	++

De tabel is zuiver kwalitatief; de criteria 1 tot en met 10 zijn uit een oogpunt van vestigingsvoordelen (kwalitatief) gelijkwaardig en overheersen die van de groep 11 - 18; 19 en 20 volgen daarop, en criterium 21 sluit de rij. De analyse is zeer eenvoudig en geeft volgens boven uiteengezette procedure: „Verouderde industriegebieden” ⊗ „Landelijke gebieden”.

Het volgende voorbeeld is ontleend aan een vestigingsprofiel dat gemaakt is van de noordelijke provincies van Nederland 3); het is gesteld tegenover een voorlopige waardering van de Randstad, waarna de vestigingskansen voor geautomatiseerde industrieën zijn geëvalueerd (tabel 6). De uitkomst is wederom ondubbelzinnig, en geeft de vestigingsvoordelen met name van de Randstad voor de bestudeerde industrietypes aan.

De twee gegeven voorbeelden geven aanleiding tot de opmerking, dat de waardering van relatieve vestigingsprofielen bij dit soort oefeningen uitermate belangrijk is; onze be-

Tabel 6

Criteria	Northern Provinces	Rimicity
1. Equipped land	+	++
2. Quality of raw materials	0	0
3. Quality of fuel and power	++	++
4. Continuity of supply of fuel and power	++	+
5. Skill level of manpower	+	++
6. Commercial markets	0	++
7. Integration into industrial complex	0	++
8. Financial markets	0	++
9. Tertiary services	+	++
10. Organization of recreation	+	+
11. Natural site	+++	0
12. Land availability	+++	+
13. Means of communication	+	++
14. Mental attitude of manpower	+	+
15. Services ancillary to industry	+	++
16. Public services	+	++
17. Housing	+	0
18. Organization of cultural activities	+	++
19. Proximity of raw materials	+	0
20. Quantity of manpower	++	0
21. Availability of industrial premises	+	+

langrijkste kritiek op eerder uitgevoerde studies voor de noordelijke provincies van Nederland had hierop betrekking 4).

Ten slotte een voorbeeld dat willekeurig is geconstrueerd om een algoritme te toetsen aan een 5 x 5-geval 5).

Het uitgangspunt was de volgende matrix; de cijfers hebben alleen ordinale betekenis, net als de plusjes en minnetjes uit tabel 1.

Tabel 7

W	Q'	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5
5	e1'	2	3	1	4	5
4	e2'	5	1	4	2	3
3	e3'	4	5	3	2	1
2	e4'	2	5	4	3	1
1	e5'	5	4	1	3	2

In 8 seconden leverde een IBM-1130-computer, met Hardware Floating Point Unit, de volgende eindpuntoplossingen, gekozen uit 120 rangschikkingen.

Tabel 8

W	Overheersende rangschikkingen a)
1, 0, 0, 0, 0	R117
.5, .5, 0, 0, 0	R117, R12 R22, R23, R24, R100, R101, R102, R115, R116
1/3, 1/3, 1/3, 0, 0	R12, R26
.25, .25, .25, .25, 0	R26, R25
.2, .2, .2, .2, .2	R25

*) De rangschikkingen zijn als volgt: R117 (5,4,2,1,3), R12 (1,3,5,4,2), R26 (2,1,3,5,4), R25 (2,1,3,4,5).

De reeks rangschikkingen R22 enz., die alleen betrekking heeft op eindpunt (.5, .5, 0, 0, 0), is afzonderlijk geplaatst. De volgende beslissingsregel kan nu worden gegeven:

2) J. H. P. Paelinck (with Jaumotte, Ch.), *Manpower aspects of automation and technical change*. Advantages and disadvantages of depressed industrial and rural areas for location of automated industries, OECD, Parijs, 1966.

3) J. H. P. Paelinck, *Het Noorden van Nederland gezien in het licht van de algemene theorie der regionaal-economische ontwikkeling*, Academiedagen 21, Amsterdam, NV Noord-Hollandse Uitgevers Maatschappij, 1970, blz. 7-22.

4) J. H. P. Paelinck, *Oost West, Noord Best? ESB*, 1971, no. 2813, blz. 768-769.

5) Dit algoritme werd geschreven door Drs. A. P. Mastenbroek, medewerker uit de vakgroep „Theoretische Ruimtelijke Economie” aan de Economische Faculteit der Erasmus Universiteit Rotterdam.

Inflatie en de ruilvoet van de ontwikkelingslanden

DR. H. VISSER*

Veelvuldig treft men in artikelen en rapporten de gedachte aan dat de goederenruilvoet van de ontwikkelingslanden ten gevolge van de inflatie in de rijke industrielanden verslechtert 1). Men meent dat de rijke industrielanden hun prijzen opdrijven en dat de ontwikkelingslanden te zwak zijn om iets terug te doen. Vanuit deze gedachte is ook de roep om indexatie van de grondstoffenprijzen te verstaan. Men zou kunnen zeggen dat er twee stellingen geponeerd worden: a. terwijl in de rijke industrielanden inflatie optreedt, verslechtert terzelfder tijd de ruilvoet van de ontwikkelingslanden (een uitspraak over de empirie); b. deze verslechtering is een gevolg van de inflatie in de rijke industrielanden (een theoretische uitspraak). Deze stellingen vertonen een treffende overeenkomst met de gedachten die in de jaren 1950 vooral in de kringen van de Economische Commissie voor Latijns-Amerika van de Verenigde Naties (ECLA) werden ontwikkeld. Ze werden wel aangeduid als de Singer-Prebisch-doctrine, naar hun bekendste exponenten, H. W. Singer en Raúl Prebisch. Doel van dit artikel is de stellingen a. en b. te beoordelen. Aangezien de geschiedenis zich lijkt te herhalen, is het wellicht zinvol eerst te zien of de resultaten van de in het verleden gevoerde discussie over de Singer-Prebisch-doctrine daarbij tot steun kunnen zijn.

De Singer-Prebisch-doctrine

De Singer-Prebisch-doctrine houdt in het kort het volgende in 2). In de industriële sectoren van de rijke landen vinden grotere produktiviteitsstijgingen plaats dan in de primaire sectoren van de ontwikkelingslanden. Men zou verwachten dat daardoor de industrieproducten goedkoper zouden worden ten opzichte van primaire produkten. Het tegendeel is evenwel het geval, doordat produktiviteitsstijgingen in de rijke landen worden doorgegeven in de vorm van hogere lonen en hogere winsten, terwijl de produktiviteitsstijgingen in de ontwikkelingslanden als gevolg van concurrentie leiden tot prijsdalingen. Bovendien werkt de prijsontwikkeling over een conjunctuurcyclus ten nadele van de primaire produkten. In de neergaande fase gaan de prijzen van primaire produkten evenveel omlaag als ze in de opgaande fase omhoog gingen. De industrieproducten stijgen relatief minder in prijs tijdens de opgaande fase van de conjunctuur, maar tijdens de neergaande fase wordt de prijsstijging niet geheel ongedaan gemaakt, als gevolg van starheid van lonen en prijzen in nederwaartse richting in de industrie. Ten slotte zou de inkomenselasticiteit van de vraag naar primaire produkten gering zijn en de benodigde hoeveelheid primaire produkten per eenheid industrieel

eindprodukt ten gevolge van technische ontwikkeling voortdurend afnemen.

* Wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

1) Dit idee wordt bijv. zonder enige argumentatie als feit aanvaard in het overigens zeer serieuze en lezenswaardige rapport *Gerede twijfel*, nota van de wetenschappelijke instituten van ARP, CHU en KVP, 1974, blz. 8, 15 en 21.

2) We beperken ons hier tot de elementen die betrekking hebben op de ontwikkeling van de ruilvoet. De ideeën van Prebisch c.s. over protectie en industrialisatie blijven hier dus buiten beschouwing. Zie bijv. H. W. Singer, *The distribution of gains between investing and borrowing countries*, *American Economic Review*, jrg. 40, no. 2, 1950, opgenomen in R.S. Weckstein (red.), *Expansion of world trade and the growth of national-economies*, Harper and Row, New York, 1968 en in R. E. Caves en H. G. Johnson (red.), *Readings in international economics*, George Allen and Unwin, Londen, 1968. Voorts R. Prebisch, *Towards a new trade policy for development*, Report by the Secretary-General of UNCTAD, UN, 1964, gedeeltelijk opgenomen in G. M. Meier (red.), *Leading issues in economic development*, Oxford University Press, New York, 1970. Samenvattingen van de discussie over de Singer-Prebisch-doctrine vindt men in F. de Roos, *Theorie van de internationale economische betrekkingen*, 3e druk, Erven Bohn, Haarlem, 1967, blz. 271 e.v. en in G. M. Meier, *The international economics of development*, Harper and Row, New York, 1968. Zie ook M. June Flanders, Prebisch on protectionism: an evaluation, *Economic Journal*, jrg. 74, no. 294, 1964.

- a. Zolang $w_1 + w_2 > 2/3$, overheersen R117 en/of R12, waarbij o_5 en/of o_1 voorop staan;
b. Zodra $w_1 + w_2 < 2/3$, overheersen R26 en/of R25, waarbij o_2 in beide gevallen voorop staat.

Afgezien van buitensporige gewichten is er dus veel te zeggen voor de keus van o_2 .

4. Conclusie

De methodiek die hier is beschreven, is, zoals aangetoond, operationeel. Toch valt er nog mee te experimenteren. Meer

inzicht dient te worden verkregen in het quasi-unieke karakter van het optimale object (bijv. de vestigingsplaats) in verdere empirische gevallen; ook kan er worden geëxperimenteerd met permutaties in het relatieve belang van de criteria (bijv. wat gebeurt er als c_1 relatief minder belang krijgt dan c_2).

Voor problemen met meer objecten breidt het aantal alternatieve rangschikkingen zich snel uit; via een adequate procedure (bijv. branch-and-bound) zouden dan de niet-relevante rangschikkingen dienen te worden uitgeschakeld, ten einde computertijd uit te sparen.

J. H. P. Paelinck

We kunnen in de Singer-Prebisch-doctrine drie elementen onderscheiden:

- a. de bewering dat de ruilvoet van de ontwikkelingslanden voortdurend verslechtert;
- b. een verklaring van de beweerde ruilvoetverslechtering uit reële vraagfactoren, namelijk lage inkomenselasticiteiten van de vraag en technische ontwikkeling (daarbij uitgaande van een domineren van primaire produkten in het exportpakket van de ontwikkelingslanden en van industriële produkten in het exportpakket van de rijke landen);
- c. een verklaring van de beweerde ruilvoetverslechtering uit verschillen in marktstructuur in de ontwikkelingslanden en de rijke industrielanden.

De empirische uitspraak over de ontwikkeling van de goederenruilvoet is niet houdbaar gebleken. Als bewijsmateriaal werd het verloop van de goederenruilvoet van het Verenigd Koninkrijk aangevoerd. De reciproke van die ruilvoet diende als benadering van de ruilvoet van de ontwikkelingslanden. Deze methode kon de toets der kritiek niet doorstaan 3). De juistheid van de in punt b gegeven verklaring is niet overtuigend aangetoond, maar evenmin overtuigend weerlegd. Het gestelde in punt c over de marktstructuur is, indien feitelijk juist, irrelevant. Ook al leiden produktiviteitsstijgingen in de rijke industrielanden niet en in ontwikkelingslanden wel tot lagere prijzen en ook al is er in de rijke industrielanden een opwaartse druk op het prijsniveau als gevolg van starheden in neerwaartse richting, daarmee zijn nog geen veranderde prijsverhoudingen op de wereldmarkt verklaard. Een industrieland kan niet willekeurig zijn prijzen verhogen zonder zich zelf uit de markt te prijzen en daarmee binnenlandse werkloosheid te veroorzaken. Wanneer dat gebeurt moet het betrokken land zijn wisselkoers wijzigen of de rest van de wereld zijn prijzen verhogen. Dit geldt niet alleen voor individuele landen, maar ook voor de collectiviteit van de rijke industrielanden.

In hoeverre is de discussie over de Singer-Prebisch-doctrine relevant voor de vraag of inflatie in de rijke industrielanden de ruilvoet van de ontwikkelingslanden nadelig beïnvloedt? Het in punt a gestelde is van belang, we kunnen niet zonder meer uitgaan van een verslechtering, maar dienen het empirische materiaal te bekijken. Het in punt b gestelde staat los van de inflatie en is dus niet van belang, het in punt c gestelde daarentegen weer wel: kunnen de rijke industrielanden hogere nominale prijzen zo maar op de wereldmarkt in voor hen gunstiger prijsverhoudingen omzetten?

De feitelijke ruilvoetontwikkeling

Het beschikbare cijfermateriaal geeft geen steun aan de stelling dat de ruilvoet van de arme landen een voortdurende verslechtering vertoont, evenmin als aan de stelling dat hij voortdurend verbetert (zie tabel 1). Het oordeel zal sterk afhangen van het basisjaar dat men kiest (of het basisjaar zal sterk afhangen van het oordeel dat men kiest). Na de Korea-periode treedt een daling op; van zeg 1963 tot en met 1972 is de situatie vrij stabiel en in 1973 en 1974 treden sterke stijgingen op. Hieruit valt in ieder geval niet te concluderen dat de ruilvoet van de ontwikkelingslanden verslechtert wanneer in de rijke landen inflatie optreedt; de inflatie was immers in 1973 en 1974 zeer geprononceerd, terwijl de ruilvoet van de ontwikkelingslanden sterk verbeterde (zie tabel 2, vgl. ook tabel 3). De ruilvoetverbetering welke de ontwikkelingslanden de laatste paar jaar bereikten zal overigens in 1975 niet geheel gehandhaafd kunnen blijven. De oorzaak ligt voor de hand: het verminderde niveau van activiteit in de rijke industrielanden.

Men zou als bezwaar tegen de cijfers kunnen aanvoeren dat de oliepijzen de ruilvoet van de ontwikkelingslanden wel erg gunstig doen uitvallen. Dat lijkt me geen juist ver-

Tabel 1. De goederenruilvoet van de ontwikkelingslanden 1938-1974, (1963 = 100)

Jaar	Ruilvoet	Jaar	Ruilvoet
1938	80	1962	98
1948	96	1963	100
1950	112	1964	101
1951	118	1965	99
1952	107	1966	101
1953	106	1967	100
1954	112	1968	101
1955	110	1969	101
1956	108	1970	100
1957	104	1971	102
1958	104	1972	100
1959	106	1973	108
1960	104	1974	141
1961	102		

Bron: H. C. Bos, Theorieën over de ruilvoet en politieke werkelijkheidszin, *NRC Handelsblad*, 16 juni 1975. Cijfers zijn afkomstig van Wereldbank en VN.

Tabel 2. Procentuele wijziging in de prijzen van consumptiegoederen in de wereld en in een aantal landen afzonderlijk, 1971-1974

	1971	1972	1973	1974
Wereld	5,9	5,9	9,6	12,9
Verenigde Staten	4,3	3,3	6,2	11,0
Canada	2,9	4,8	7,6	10,9
Japan	6,3	4,8	11,8	22,7
België	4,3	5,5	7,0	12,7
Frankrijk	5,5	5,9	7,3	13,7
Duitsland (Bondsrepubliek)	5,3	5,5	6,9	7,0
Italië	4,8	5,7	10,8	19,1
Nederland	7,5	7,8	8,0	9,7
Verenigd Koninkrijk	9,4	7,1	9,1	16,0
Zweden	7,0	6,5	7,0	9,0
Zwitserland	6,6	6,7	8,7	9,8
Oostenrijk	4,7	6,3	7,5	9,5

Bron: *International Financial Statistics*, IMF, jrg. 28, no. 4, 1975.

Tabel 3. Procentuele wijzigingen in exportprijzen en importprijzen (in dollars uitgedrukt) en in de ruilvoet van de ontwikkelingslanden, 1971-1973

	1971	1972	1973
Alle ontwikkelingslanden			
exportprijzen	4,6	11,4	36,2
importprijzen	6,0	9,1	24,3
ruilvoet	-1,3	2,1	9,6
Westelijk halfrond			
exportprijzen	2,7	10,9	36,9
importprijzen	6,2	8,8	23,4
ruilvoet	-3,3	1,9	10,9
Afrika			
exportprijzen	3,0	10,5	40,0
importprijzen	5,9	9,0	23,3
ruilvoet	-2,7	1,4	13,5
West-Azië			
exportprijzen	15,0	12,3	32,3
importprijzen	6,0	8,9	23,4
ruilvoet	8,5	3,1	7,2
Zuid- en Oost-Azië			
exportprijzen	2,8	9,9	32,0
importprijzen	5,7	9,2	26,2
ruilvoet	-2,7	0,6	4,6

Bron: *World Economic Survey*, 1974, Deel I, UN, New York, 1975, blz. 64.

wijt. De prijzen van andere exportprodukten van de ontwikkelingslanden zijn ook gestegen (zie tabel 4). Bovendien toont men weinig aan als men negatieve prijsontwikkelingen vaststelt na eerst de positieve prijsontwikkelingen buiten beschouwing te hebben gelaten.

3) Het zou te ver voeren hier nader op in te gaan; men zij verwezen naar de onder voetnoot 2 genoemde boeken van De Roos en Meier en naar de bij Meier genoemde literatuur.

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFEN BUREAU**W. STEMMER & Zn. B.V.**Schiebroekseweg 22-24, telefoon (010) 22 38 66
postbus 35007, Rotterdam

vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Best, Breda, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Haarlemmermeer, 's-Hertogenbosch, Hilversum, Maastricht, Rheden, Rotterdam, Tilburg en Veldhoven.

Wij leveren ook :

notulen van directie- en aandeelhoudersvergaderingen

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsof nametechniek en vooral onze eerste-klas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

I.M.

Tabel 4. Enkele prijsindexcijfers voor de export van de ontwikkelingslanden, 1969-1975, eerste kwartaal, 1963 = 100 (in dollars) a)

	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Primaire produkten	103	106	111	125	177	340	329
waarvan voedsel	105	115	112	127	179	236	240
overige agrarische produkten	100	99	98	110	172	217	181
mineralen	102	104	119	135	178	536	527
non-ferrometalen	197	197	161	161	252	319	223

Bron: *Monthly Bulletin of Statistics*, UN, jrg. 29, no. 6, 1975, blz. XIX.

a) De indexcijfers zijn gebaseerd op gewogen gemiddelden van marktprijzen en prijzen die in langlopende contracten vastliggen. Voedsel = koffie, thee, cacao en granen; overige agrarische produkten = vetten, oliën, olijfhoudende zaden en textielvezels; mineralen = brandstoffen en ertsen (metaal).

Een verslechtering van de goederenruilvoet van de ontwikkelingslanden ten gevolge van inflatie in de rijke industrielanden wordt door de beschikbare statistische gegevens niet gesuggereerd. Daarmee is niet aangetoond dat die inflatie geen neerwaartse druk op bedoelde ruilvoet uitoefent; de beweging die bij afwezigheid van inflatie zou ontstaan is immers niet bekend. Om hier een oordeel over te geven kunnen we weinig anders doen dan terugrijpen op theoretische overwegingen.

Inflatie en ruilvoet

Als bezwaar tegen de Singer-Prebisch-doctrine is naar voren gebracht dat wijzigingen in het prijsniveau in een land niet ipso facto een wijziging van de prijsverhoudingen op de wereldmarkt inhouden. Een beknopte toelichting. De vraag naar een exportgoed van een ontwikkelingsland in een rijk industrieland is een functie van de prijs van dat goed, de prijzen van andere goederen, grootte en verdeling van het inkomen in het industrieland, omvang, samenstelling en verdeling van het vermogen in het industrieland alsmede van het vigerende complex van handelsbelemmeringen. Als nu alle prijzen en inkomens in het rijke land met 10% stijgen, zal men bereid zijn dezelfde hoeveelheid exportprodukt van het ontwikkelingsland af te nemen als vóór de prijsstijging, tegen een 10% hogere prijs (uitgedrukt in de eigen valuta). Immers, als de ondernemers in de rijke industrielanden voordat de inflatie optrad in een situatie verkeerden waarbij hun marginale kosten gelijk waren aan hun marginale opbrengsten, blijft deze situatie gehandhaafd wanneer bij een binnenlandse inflatie van 10% ook de uit ontwikkelingslanden geïmporteerde grondstoffen en halffabrikaten 10% in prijs stijgen. Bij een prijsstijging van de geïmporteerde goederen van minder dan 10% zijn bij de oude hoe-

veelheden de marginale kosten geringer dan de marginale opbrengsten en zal een grotere hoeveelheid worden gevraagd, bij een prijsstijging van meer dan 10% zullen geringere hoeveelheden worden gevraagd. De vraagschaal (als relatie tussen gevraagde hoeveelheden en de prijs) is 10% naar boven verschoven. Voor het gedrag van de consument geldt een analoge redenering.

Om de ruilvoet constant te laten zijn moeten niet alleen de vraagschalen, maar ook de aanbodschalen verschuiven, en wel in dezelfde mate (afgezien van het geval van een volledig inelastisch aanbod, waar de verschuiving van de vraagschaal zonder meer tot een proportionele stijging van de prijs leidt). Is het redelijk te veronderstellen dat dit gebeurt? Ja, want het valt niet in te zien dat de economische subjecten in de ontwikkelingslanden genoeg nemen met een lagere, reële opbrengst van de door hen aangeboden goederen en diensten wanneer de vraag, uitgeoefend door economische subjecten uit de rijke industrielanden, in reële grootheden uitgedrukt niet gewijzigd is. De invoerprijzen in de ontwikkelingslanden stijgen. De economische subjecten die, hetzij rechtstreeks, hetzij via gestegen prijzen van goederen bij de produktie waarvan invoergoederen zijn gebruikt, met deze gestegen invoerprijzen geconfronteerd worden, wensen gecompenseerd te worden voor de daling van hun reële inkomen die optreedt als hun nominale inkomens ongewijzigd blijft. Zij zullen een hogere beloning verlangen voor de door hen aangeboden goederen en diensten, ten einde de prijsverhoudingen en daarmee de inkomensverhoudingen op het oorspronkelijke niveau te handhaven. Dat lukt ook, omdat de vraagschalen gewijzigd zijn. Zij kunnen daardoor dezelfde hoeveelheden goederen en diensten tegen hogere prijzen afzetten.

Voor zover er vertragingen optreden voordat de economische subjecten in de ontwikkelingslanden naar aanleiding van de gestegen invoerprijzen compensatie eisen en verkrijgen, werken er andere mechanismen die het prijspeil in de ontwikkelingslanden opstuwet. Wanneer de produkten uit de rijke industrielanden duurder worden en de produkten uit de ontwikkelingslanden in prijs achter blijven, zal er een vraagverschuiving naar produkten uit de ontwikkelingslanden optreden, zowel vanuit de rijke industrielanden als vanuit de ontwikkelingslanden. Bij een niet volledig elastisch aanbod stuwt deze vraagverschuiving het prijspeil op. Wanneer de prijzen van de door de ontwikkelingslanden geëxporteerde goederen aanvankelijk minder toenemen dan die van de door de rijke industrielanden geëxporteerde produkten, dus als de ontwikkelingslanden met een tijdelijke verslechtering van hun ruilvoet zouden worden geconfronteerd, is het ook nog denkbaar dat zij daardoor een verbetering van de lopende rekening van hun betalingsbalans verkrijgen, die via multiplierprocessen de binnenlandse bestedingen opstuwt en aldus prijsstijgingen induceert.

Om de stijging van de prijzen mogelijk te maken, dient de geld- en kredietvoorziening in de ontwikkelingslanden elastisch te zijn. Indien een strakke geldpolitiek wordt gevoerd die verhindert dat hetzelfde reële inkomen bij een hoger prijspeil kan worden gehandhaafd, zal het nominale inkomen minder dan evenredig met het buitenlandse prijspeil stijgen, zodat de lopende rekening van de betalingsbalans verbetert, maar multiplierprocessen worden tegengehouden. Herstel of handhaving van de prijsverhoudingen, zoals die in de uitgangssituatie bestonden, kan dan plaatsvinden door wisselkoersaanpassingen (waardestijging van de eigen valuta ten opzichte van bijv. de dollar of SDR's). Als dat niet gebeurt, dus als de wisselkoers ongewijzigd wordt gelaten, maar het monetaire beleid is te restrictief om het buitenlandse inflatiepeil te volgen, moeten de daardoor optredende verslechtering van de bezettingsgraad van het produktieapparaat en de eventueel als gevolg daarvan ten opzichte van de buitenlandse prijzen gedaalde binnenlandse prijzen (dat wil zeggen een ruilvoetverslechtering, waartegenover een verbetering van de internationale reservepositie

staat) geweten worden aan het binnenlandse monetaire beleid en valutabeleid, niet aan de buitenlandse inflatie.

De reële vraag- en aanbodfactoren in de internationale handel, waar de goederenruilvoet de resultante van is, worden door inflatie grosso modo niet gewijzigd. Er kunnen echter bijverschijnselen bij de inflatie optreden. Er is al op gewezen dat het monetaire beleid en het valutabeleid de reële vraag- en aanbodverhoudingen kunnen beïnvloeden. Voorts kan vooral bij een fluctuerende inflatie welke gepaard gaat met onrust op de valutamarkten een vlucht optreden uit geld en andere financiële activa in goederen 4). Tevens kunnen er met inflatie verband houdende verschijnselen optreden welke ook in een uitsluitend binnenlands inflatieproces de prijsverhoudingen beïnvloeden en die de uitspraak dat de inflatie de reële vraag- en aanbodfactoren grosso modo niet verandert toch wel kwalificeren. Het is mogelijk dat geldillusie optreedt. Dat houdt dan voor de ontwikkelingslanden in dat men ondanks de gestegen invoerprijzen een onveranderd nominaal inkomen voor een onveranderd reëel inkomen houdt en geen compenserende inkomensstijging eist. De andere overdrachtsmechanismen van de buitenlandse inflatie, namelijk de vraagverschuiving en de eventueel als vervolg daarop in gang gezette multiplierprocessen, blijven in dit geval overigens wél werken. Bovendien kan men zich geldillusie slechts voorstellen bij een zeer lage inflatiegraad.

Een nadelige invloed van inflatie in de rijke industrielanden op de ruilvoet van de ontwikkelingslanden (die zou moeten optreden door een minder dan evenredige opwaartse verschuiving van hun aanbodschaal) als gevolg van geldillusie is derhalve moeilijk voor te stellen, behalve gedurende korte aanpassingsperiodes (als het een niet verwachte inflatie betreft). Anders is het met de mogelijke nadelige invloed van langlopende contracten. Het is zeer wel mogelijk dat contracten waarin de prijzen voor lange tijd zijn vastgelegd en waarbij geen indexeringsclausule geldt van veel meer importantie zijn voor leveringen van ontwikkelingslanden aan rijke industrielanden of aan ondernemingen uit de rijke industrielanden dan voor leveringen van deze laatste aan de eerste (te denken valt aan concessies voor de mijnbouw en aan langlopende contracten voor levering van energie aan buitenlandse mijnbouwondernemingen). De ruilvoet van de ontwikkelingslanden kan als gevolg van inflatie, gegeven het bestaan van langlopende contracten, verslechteren. Daar staat tegenover dat de reële schuldenlast als gevolg van inflatie kleiner wordt (wat natuurlijk alleen een vermogenswinst betekent als het de bedoeling was de aflossings- en interestbetalingsverplichtingen geheel na te komen).

Slotopmerkingen

Men zou zich, ondanks het bovenstaande, kunnen afvragen of de concurrentie tussen de ontwikkelingslanden niet verhindert dat de ruilvoet ongewijzigd blijft bij inflatie. Het antwoord is dat niet valt in te zien waarom een ontwikkelingsland in het geval van inflatie in de rijke industrielanden opeens met ongunstiger prijsverhoudingen genoegen zou nemen dan bij afwezigheid van inflatie. De concurrentie leidt al in een situatie zonder inflatie tot aanbod tegen de laagste reële opbrengstvoet die voor de aanbieder acceptabel is. Dat blijft zo bij inflatie. En de „macht” van de rijke

industrielanden? Die uit zich in de markten waar ze aanwezig is in monopolistische (eventueel oligopolistische) en monopsonistische omstandigheden, welke ook bij afwezigheid van inflatie tot relatief lage te ontvangen prijzen en relatief hoge te betalen prijzen voor de ontwikkelingslanden leiden. Voor een ruilvoetverslechtering zou de monopoliegraad resp. monopsoniegraad moeten toenemen. Het valt niet in te zien hoe inflatie als zodanig een dergelijke toename over de hele linie zou veroorzaken.

Men zou nog kunnen tegenwerpen dat de niet-olieproducerende ontwikkelingslanden toch wel erg veel last hebben van de gestegen olieprijs. Dit is zonder twijfel waar, maar het gaat in dit geval niet om een prijsstijging veroorzaakt door de rijke industrielanden en ook niet om een algehele inflatie (dat is een proces van *voordurende* prijsstijgingen), maar om gewijzigde *prijsverhoudingen*. De prijs van de olie is als gevolg van kartelvorming (OPEC) gestegen ten opzichte van de prijzen van andere goederen. Als de nu bestaande prijzen bevroren worden en de inflatie dus ophoudt, blijft de situatie van de niet-olieproducerende ontwikkelingslanden even benard als wanneer de inflatie voorthoort.

Mijns inziens is er geen reden te veronderstellen dat de inflatie in de rijke industrielanden systematisch de ruilvoet van de ontwikkelingslanden doet verslechteren, waarbij een voorbehoud moet worden gemaakt voor de invloed van langlopende contracten. Wél kunnen uiteraard nadelige gevolgen ontstaan als de rijke landen maatregelen treffen om de inflatie te bestrijden en deze maatregelen treffen (wat redelijkerwijs te verwachten valt) in de eerste plaats de reële inkomens en de reële productie, alvorens de prijsstijgingen af te zwakken. De vraag naar de producten van de ontwikkelingslanden daalt dan, wat hun goederenruilvoet doet dalen.

Houdt het bovenstaande in dat indexatie van grondstoffenprijzen tot mislukken is gedoemd? De prijsverhoudingen worden immers door reële vraag- en aanbodfactoren bepaald? Ja, daarom lijkt het mij toe dat we indexatie los van inflatie moeten beoordelen. Indexatie kan schommelingen in de prijsverhoudingen opvangen, op voorwaarde dat er buffervoorraden worden aangelegd (hierdoor kan men de reële vraag laten toenemen wanneer door overvloedige oogsten de prijs van het betrokken goed anders veel zou dalen en het reële aanbod laten toenemen als door slechte oogsten de prijs anders veel zou stijgen). Het is ook wel mogelijk een gemiddeld hogere prijs te bereiken voor geïndexeerde goederen, maar dat kan alleen als de producerende landen bereid zijn hun aanbod op de wereldmarkt te beperken, dus een kartel te vormen (de buffervoorraden nemen anders ongelimiteerd toe).

Men zou mijn conclusie dat de ontwikkelingslanden betrekkelijk weinig last van de inflatie in de rijke industrielanden hebben optimistisch kunnen noemen. Men zou haar evenzeer pessimistisch kunnen noemen: door een afzwakken of stopzetten van de inflatie in de rijke industrielanden komen de arme ontwikkelingslanden niet plotseling in vrolijker omstandigheden te verkeren.

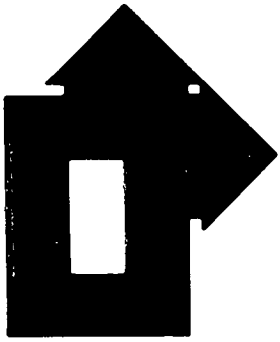
H. Visser

4) Vgl. S. Harris en T. Josling, Can world commodity prices be explained?, *Quarterly Review National Westminster Bank*, augustus 1974, blz. 38.

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds ESB in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:

ADVERTENTIE-AFDELING ESB, POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (010) 26 02 60

Versneld afschrijven op mensen

A. F. VAN ZWEEDEN

Het meest onthutsende gegeven uit de middellange-termijnprognose van het Centraal Planbureau (CPB) is de trendmatige stijging van het aantal arbeidsongeschikten. Dit aantal neemt bijna tweemaal zo sterk toe als de aanwas van de beroepsbevolking: 120.000 tegen 62.000. Telt men bij het eerste cijfer nog de effecten van de invoering van de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet, waardoor de uit het productieproces vallende zelfstandigen en mensen die door hun gebrek nooit aan het beroepsleven zijn toegekomen een basisvoorziening zullen krijgen, dan neemt het aantal arbeidsongeschikten zelfs toe met 166.000. Over vijf jaar komt het totaal dan in de buurt van een half miljoen.

Volgens het CPB bedraagt de groei van de beroepsbevolking in de periode 1975-1980 niet meer dan 41.000 personen, of 0,15% per jaar. De overheid neemt van die aanwas al 38.000 op, zodat voor het bedrijfsleven het marginale aantal van 3.000 personen in vijf jaar beschikbaar is. Deze uiterst magere groei van onze beroepsbevolking wordt niet alleen veroorzaakt door de ontstellende toeneming van het aantal arbeidsongeschikten, maar ook door de vergrijzing van de bevolking, het dalende geboortecijfer en de verlenging van de leerplichtige leeftijd.

Het CPB heeft het arbeidsaanbod in de komende vijf jaar terecht vooropgesteld. Dit gegeven is immers bepalend voor de toenemende last die op het nog actieve deel van de bevolking komt te drukken en aangezien hierin een van de hoofdoorzaken ligt van de stijgende arbeidskosten, valt te concluderen dat de stijgende kosten van het niet-werken de nog wel werkenden met uitstoting uit het productieproces bedreigen. Het steeds zwaarder wordende bouwwerk van de sociale zekerheid rust op een smaller wordend draagvlak. Niet de uitbreiding van de sociale verzekeringen is de voornaamste oorzaak van die groeiende last, maar het feit dat steeds meer mensen moeten leven van de uitkeringen. Er is een maatschappelijk slijtageproces aan de gang, dat de laatste jaren in verhoogd tempo mensen uit het arbeidsproces stoot. In 1968 was in de leeftijdscategorie 50-64 jaar nog 91% actief, vijf jaar later was dat maar

83%. Het heeft er alle schijn van dat het produktie-apparaat vervroegd op menselijk kapitaal is gaan afschrijven. De afschrijvingskosten worden niet door het bedrijfsleven betaald, maar worden in volle omvang op de gemeenschap afgewenteld. Het bedrijfsleven betaalt weliswaar de WAO-premie, maar dat zijn arbeidskosten die niet gebruikt worden om afgeschreven mensenmateriaal te vervangen zoals dat bij produktiemiddelen gebeurt.

Die stijgende arbeidskosten zelf leveren overigens wel het motief op om arbeidskracht te vervangen door arbeidsbesparende machines. De doorwerking van dit proces blijkt ook duidelijk uit de prognoses: nog afgezien van de stijging van het aantal arbeidsongeschikten blijft de structurele werkloosheid na de 1%-beleidsombuiging op een niveau van 210.000 en bij ongewijzigd beleid stijgt dat niveau zelfs tot 260.000.

De ondernemers dringen aan op een beperking van overheidsuitgaven en sociale verzekeringen die nog verder gaat dan 1%. Het jaarlijks met 1% toenemende beslag van de collectieve sector op de groei van het nationale inkomen laat nog te weinig armslag voor de particuliere sector. Deze argumentatie spitst zich toe in de vraag of het inkomen van de werkenden moet toenemen ten koste van de niet-werkenden. Met deze probleemstelling wordt een tegenstelling geconstrueerd tussen actieven en niet-actieven. Wanneer bij het overleg over de doelstellingen van het sociaal-economische beleid in de komende jaren het verschijnsel van de maatschappelijke slijtage buiten beschouwing wordt gelaten, zal die tegenstelling op den duur manifest worden. Nu al blijkt dat het tripartite overleg tussen werkgevers, werknemers en overheid wordt belast met extreme standpunten.

De vakbeweging eist een garantie dat de winststijging in de bedrijven wordt omgezet in arbeidsplaatsen. De werkgeversorganisaties zijn niet bereid en niet in staat zo'n garantie te verstrekken. Op hun beurt eisen de werkgevers verdergaande bezuinigingen op collectieve uitgaven. Het VNO roept uit dat minister Boersma „een volstrekt verkeerde voorstelling van zaken heeft gegeven toen hij (in de radio-uitzending

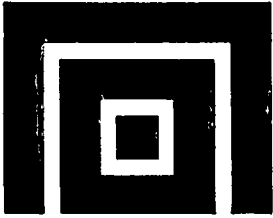
„In de Rooie Haan”) sprak over het zichtbaar maken van het omzetten van het offer van de vakbeweging in werkgelegenheid”. „Want, zo zegt het VNO, in de afgelopen jaren hebben de bedrijven het gelag betaald van een ongekend groot beslag van de overheid op de nationale middelen, hetgeen onomstotelijk door de achtereenvolgende cijfers van het CPB over de winstontwikkeling in het bedrijfsleven is aangetoond”.

Het CPB produceert ook cijfers waaruit even onomstotelijk blijkt dat de bedrijven tot dat grote beslag op de nationale middelen bijdragen, door steeds meer werknemers op steeds vroegere leeftijd in de WAO te dumpen. De individuele bedrijven laten de bedrijfsgemeenschap als totaliteit het gelag betalen voor een slijtageproces dat in de hand wordt gewerkt door de toenemende stress en het afnemende aanpassingsvermogen van mensen die de rat-race niet kunnen volhouden.

Het bedrijfsleven vraagt om hardere regels voor passende arbeid. Arbeidskracht moet sneller inzetbaar zijn, mobieler worden. Werklozen moeten eerder kunnen worden gedwongen „passende arbeid” te aanvaarden, op straffe van inhouding van hun WW-uitkering. Wanneer de ondernemers zelf geen tegenprestatie leveren door ervoor te zorgen dat de arbeidskracht zich kan vernieuwen voor ze fysiek en geestelijk versleten is, heeft het geen zin de regels voor passende arbeid in WAO en WW te verscherpen. Dit is een zaak die van twee kanten moet worden benaderd, want ook van de werknemers mag worden geëist dat zij zich laten herscholen of bijscholen en werk aanvaarden dat in overeenstemming is met het scholingsniveau dat in het bedrijfsleven wordt gevraagd.

Het grote politieke probleem, zo zei Prof. Dr. D. J. Wolfson in een vraaggesprek met *NRC Handelsblad*, is de beheersing van de volume-ontwikkeling van de sociale voorzieningen. Tegen vergrijzing en daling van het geboortecijfer valt weinig te doen, maar wél tegen maatschappelijke processen die tot uitstoot van mensen uit het arbeidsproces leiden.

A. F. van Zweeden

Het algemene preferentiestelsel

„Preferentie” betekent in het algemeen: voorkeur. Sinds de eerste Conferentie inzake Handel en Ontwikkeling van de Verenigde Naties (UNCTAD) in Genève plaatsvond, in 1964, heeft dit woord daarnaast ook een specifieke betekenis gekregen. Toen op deze vergadering het voorstel werd aangenomen om aan de ontwikkelingslanden preferenties te verlenen, bedoelde men ermee het verlagen of opheffen van de invoerrechten die worden geheven op de half-fabrikaten en eindprodukten afkomstig uit de ontwikkelingslanden en bestemd voor de markten van de ontwikkelde landen.

De gedachte achter een dergelijke voorkeurbehandeling is de volgende. Tarieven verhogen de kosten, en daarmee de prijs van ingevoerde goederen. Tariefverlaging maakt het produkt goedkoper. Of het prijsvoordeel door de exporteur, de importeur of door de consument wordt behaald, hangt af van de marktsituatie. Aangenomen mag worden dat in alle gevallen de afzet van het produkt erdoor wordt bevorderd. Immers, als het voordeel bij de exporteur terecht komt, verbetert dit zijn rendement en zal hij trachten meer van het betreffende produkt aan te bieden. Wanneer de importeurs of de consumenten ervan kunnen profiteren, zullen zij meer van het produkt willen afnemen. In elk geval wordt de export van het ontwikkelingsland erdoor bevorderd en daarmee zijn productie voor de uitvoer en zijn economische ontwikkeling.

Alle industrielanden die het voorstel toentertijd aanvaardden, hebben inmiddels de een of andere regeling van voorkeurbehandeling in werking gesteld voor de produkten uit de ontwikkelingslanden. De oorspronkelijke zes lidstaten van de EG, Japan en Noorwegen deden dit reeds in 1971. Denemarken, Finland, Ierland, Nieuw-Zeeland, Zweden, het Verenigd Koninkrijk, Zwitserland en Oostenrijk volgden het jaar daarop. Australië en Canada verlenen voorkeurrechten sinds 1 januari 1974, en de Verenigde Staten sinds 1 januari 1976. De nieuwe toetreders tot de EG, Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk, geven vanaf 1 januari 1974 dezelfde

voorkeurbehandeling als de Zes. Van de Oosteuropese landen verlenen Bulgarije, Hongarije, de Sovjetunie en Tsjecho-Slowakije preferenties aan de landen van de Derde Wereld.

In het onderstaande zal in het kort worden ingegaan op de kenmerken van de afzonderlijke preferentiesystemen, alsmede op hun betekenis in termen van de handelsstromen waarop zij betrekking hebben. Dit naar aanleiding van een aantal actuele gebeurtenissen op dit gebied: de reeds genoemde inwerking-treding van het Amerikaanse schema op 1 januari jl., de zevende zitting van UNCTAD's Speciale Commissie voor Preferenties, die in Genève plaatsvond van 5 tot 16 januari jl., de momenteel lopende z.g. Tokyo-ronde van onderhandelingen in het kader van de Algemene Overeenkomst inzake Handel en Tarieven (GATT), de ratificatie van de Lomé-Conventionie door de EG-lidstaten en de meeste ACP-landen, en ten slotte de naderbij komende conferentie van de UNCTAD in Nairobi.

De bestaande schema's

In het oorspronkelijke UNCTAD-voorstel van 1964 was het de bedoeling dat alle ontwikkelde landen eenzelfde eenvoudig systeem van preferenties zouden gaan toepassen. Dit bleek in de praktijk onhaalbaar. Het gevolg is dat de exporteurs van de ontwikkelingslanden op dit moment worden geconfronteerd met per afzetland verschillende schema's, die tal van ingewikkelde voorschriften bevatten, waaraan moet worden voldaan om voor de preferenties in aanmerking te kunnen komen. Een effectief gebruik van de preferenties wordt hierdoor zeer bemoeilijkt.

Dat er amenderingen kwamen op het oorspronkelijke voorstel heeft te maken met het feit, dat de industrielanden weliswaar bereid zijn meer uit de ontwikkelingslanden in te voeren, maar daarnaast willen voorkomen dat hun eigen concurrerende producenten er materieel schade van ondervinden. Tegen deze achtergrond dient men de regels te bezien die de ontwikkelde landen hebben

DRS. M. HULSMAN-VEJSOVÁ*

ingesteld t.a.v. de voor een voorkeurbehandeling in aanmerking komende landen en produkten, de grootte van de tariefverlaging, vrijwaringsmaatregelen en regels van herkomst.

De landen die voor preferenties in aanmerking komen

Praktisch alle ontwikkelingslanden van de z.g. Groep van 77 (die momenteel meer dan 100 landen omvat) behoren tot de met preferentiële behandeling begunstigde landen. Enkele industrielanden verlenen ook voorkeurrechten aan landen die niet tot deze groep worden gerekend, zoals bijv. Albanië, Bulgarije, Griekenland, Israël, Malta, Mongolië, Noord-Korea, Noord-Vietnam, Portugal, Roemenië, Spanje en Turkije.

Echter, alle industrielanden hebben zich het recht voorbehouden om aan bepaalde ontwikkelingslanden de voorkeurbehandeling te onthouden. Een zeer selectief beleid ten aanzien van de begunstigde landen wordt bijvoorbeeld door de Verenigde Staten gevoerd. Zij kennen in principe geen preferentiële behandeling toe aan produkten uit landen die: a. communistisch zijn, tenzij zij tot de verdragsluitende partijen van de GATT behoren of IMF-lid zijn; b. lid zijn van de OPEC of van soortgelijke lichamen die kunnen manipuleren met hoeveelheden en prijzen van grondstoffen op de wereldmarkten; c. wederkerige preferenties verlenen; d. vermogen van Amerikaanse staatsburgers hebben genationaliseerd zonder compensatie te verstrekken; e. niet meewerken aan de bestrijding van de handel in narcotica; of f. geen gevolg geven aan arbitrageuitspraken ten gunste van Amerikaanse staatsburgers en bedrijven. Op deze zes gronden wordt momenteel door de Verenigde Staten aan 24 landen de toegang

* De auteur dankt de medewerkers van het Ministerie van Economische Zaken, Directoraat Generaal BEB, voor hun assistentie bij het verkrijgen van UNCTAD-publikaties.

ontzegd tot een preferentiële behandeling van hun produkten. Behalve de OPEC-landen betreft het hier onder andere Somalië, Uganda, Jemen én enkele landen uit het Middellandse Zeegebied die wederkerige tariefverlaging zijn overeengekomen met de Europese Gemeenschap.

Het behoeft geen betoog dat het hanteren van andere criteria voor uitsluiting dan het niveau van economische ontwikkeling niet strookt met de oorspronkelijke idee preferenties te verlenen aan alle ontwikkelingslanden ter bevordering van hun uitvoer! Deze te gebruiken voor het afdwingen van concessies is strijdig met het eenzijdige karakter van deze voorkeurbehandeling.

De produkten waar het om gaat

In principe hebben alle bestaande schema's betrekking op halffabrikaten en eindprodukten, zoals deze onder meer zijn gedefinieerd in de hoofdstukken 25 t/m 99 van de *Brusselse Tariefnomenclatuur* (BTN). In sommige schema's zijn ook grondstoffen opgenomen, alsmede landbouw- en visserijprodukten, vallend onder de BTN-hoofdstukken 1 t/m 24.

In werkelijkheid gaan de schema's lang niet zo ver. De Verenigde Staten kennen bijv. geen voorkeurbehandeling toe voor textielprodukten, bepaald schoeisel en glas, „invoergevoelige” elektronische produkten en metaalwaren, en tevens voor alle andere produkten die de president als „invoergevoelig” aanmerkt. Ook de andere industrielanden kennen geen voorkeurrechten toe voor textiel en leerprodukten, en evenmin voor aardolieprodukten. Het EG-schema sluit onder andere grondstoffen en metalen uit.

Van de agrarische produkten worden uitsluitend enkele soorten verwerkte groenten en fruit en dranken tegen verlaagde of nultarieven toegelaten op de markten van de industrielanden. Ook enkele visserijprodukten genieten een voorrechte behandeling.

De omvang van de tariefverlaging

Over het algemeen zijn de preferentiële tarieven laag of zelfs geheel opgeheven voor de verwerkte produkten uit de ontwikkelingslanden, maar daarentegen nog tamelijk hoog voor de invoer van agrarische produkten in de EG. De Verenigde Staten en de Scandinavische landen hebben de invoerrechten op agrarische produkten uit de Derde Wereld afgeschaft.

Halffabrikaten en eindprodukten der ontwikkelingslanden kunnen zowel in de Verenigde Staten, als in de EG en de Scandinavische landen vrij van rechten worden ingevoerd, mits zij niet vallen onder de eerdergenoemde uitzonderingen. Hetzelfde geldt voor Japan, waar

Voor boeken op het gebied van economie, sociologie, recht, medicijnen en techniek:

**WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL
ROTTERDAM B.V.**

Waarin opgenomen:
De Wester Boekhandel
Stamboekhandel Rotterdam

Korte Hoogstraat 11-13, Rotterdam.
Postbus 25172, tel. (010) 76 11 88.

Vestiging in de Erasmus Universiteit, Complex Woudestein. Tel. (010) 14 55 11, toestel 31 15.

(I.M.)

echter op textiel, kleding en schoeisel de helft van de normale invoerrechten wordt geheven. Oostenrijk en Zwitserland hebben hun tarieven met resp. 50% en 30% verlaagd, en Australië en Nieuw-Zeeland met percentages die per produkt uiteenlopen. Canada kent een verlaging van invoerrechten toe van 33% op het laagste van het Gemenebest-tarief of dat voor de meestbegunstigde landen.

Deze rubriek wordt verzorgd door de afdeling Balanced International Growth van het Nederlands Economisch Instituut en het Centrum voor Ontwikkelingsprogrammering van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Vrijwaringsmaatregelen

De produkten waarin de ontwikkelingslanden het sterkst concurrerend zijn worden vaak juist van de voorkeurbehandeling uitgesloten. Daarnaast worden de belangen van de binnenlandse producenten in de industrielanden beschermd door vrijwaringsmaatregelen. Deze zijn in alle schema's wel op de een of andere manier opgenomen en geven de ontwikkelde landen een greep op de handelstromen, waarop de preferenties betrekking hebben.

Er zijn in principe twee soorten regels: „a priori beperkingen” en ontsnappingsclausules. De eerste houden in dat van een produkt slechts een bepaalde hoeveelheid tegen de verlaagde tarieven wordt toegelaten, die meestal in relatie staat tot de invoer in eerdere jaren. De ontsnappingsclausules verschaffen aan de industrielanden de mogelijkheid om de preferentiële behandeling te beëindigen, indien deze ernstige schade dreigt te berokkenen aan de binnenlandse producenten van soortgelijke produkten. Het bestaan van dergelijke clausules betekent voor de leverancierslanden een vergrote onzekerheid ten aanzien van de toepassing van de schema's.

Zowel de EG-landen als Japan passen „a priori beperkingen” toe op de invoer van een aantal halffabrikaten en eindprodukten, en ontsnappingsclausules voor agrarische produkten. De overige industrielanden beperken zich over het algemeen tot ontsnappingsclausules. In

het schema van de Verenigde Staten speelt het begrip „competitive need” de centrale beperkende rol. Het komt hierop neer, dat wanneer een ontwikkelingsland in een jaar meer dan de helft van de gehele Amerikaanse invoer van een produkt voor zijn rekening neemt, of voor een waarde boven de \$ 25 mln. van een bepaald produkt in de Verenigde Staten invoert, de voorkeurbehandeling vervalt.

Naast de beperkingen die opgelegd kunnen worden aan het geheel van de preferentieel ingevoerde goederen, kunnen zowel de EG-landen als de Verenigde Staten, Japan, Oostenrijk en Zweden de preferentiële invoer beperken vanuit individuele begunstigde landen.

Regels van herkomst

Elk industrieland geeft in zijn schema aan wat hij verstaat onder „produkten afkomstig uit de ontwikkelingslanden”. Een dergelijk produkt moet rechtstreeks vanuit het betreffende ontwikkelingsland worden afgezonden, nadat het daar volledig vervaardigd is, of ten minste een belangrijke bewerking heeft ondergaan. De EG- en de EVA-landen passen evenals Japan een verwerkingscriterium toe. Dit houdt in dat de bewerking van het produkt of de grondstof voldoende belangrijk moet zijn om het resulterende goed in een andere tariefgroep te doen vallen. De Verenigde Staten, Canada, Nieuw-Zeeland en Australië toetsen de oorsprong van het produkt aan de toegevoegde waarde. Om een certificaat van oorsprong te erkennen vereisen de Verenigde Staten dat door het ontwikkelingsland ten minste 35% aan de waarde wordt toegevoegd, terwijl dit volgens de regels van Canada, Australië en Nieuw-Zeeland 50% dient te zijn.

De Verenigde Staten en de EG-landen passen de regels van herkomst minder stringent toe, wanneer het goederen betreft die in andere ontwikkelingslanden binnen bepaalde regionale groeperingen reeds enige bewerking hebben ondergaan. De ingewikkeldheid en de in het algemeen toch weinig soepele toepassing van de regels van herkomst mogen worden beschouwd als een wezenlijke belemmering voor het effectieve gebruik van preferentieschema's.

Tabel. Invoer van de industrielanden uit de ontwikkelingslanden in 1972 (in mln. dollars)

	Totaal (1)	Goederen niet vrij van invoerrechten (2)	Waarvan voorkeur behandeling toe- pasbaar (3)	Waarvan voorkeur behandeling toe- gepast (4)	Aandelen in %		
					3 : 2	4 : 2	4 : 1
Verenigde Staten a)	13.400	9.200	5.000	2.200	54	24	17
De EG-Zes	17.300	4.800	1.800	610	38	13	4
Japan	10.900	7.000	1.100	360	16	5	3
Overige landen b)	3.300	240	7

Bron: UNCTAD-publikaties TD/B/C.5/38, TD/B/C.5/41.

a) De Amerikaanse invoercijfers hebben betrekking op 1973, getoetst aan het huidige preferentieschema.

b) Finland, Nieuw-Zeeland, Noorwegen, Oostenrijk, het Verenigd Koninkrijk, Zweden en Zwitserland-gedeeltelijk geraamd.

Een evaluatie

Sinds kort ontvangt het UNCTAD-secretariaat van de industrielanden overzichten van de uit de ontwikkelingslanden afkomstige goederen, die tegen voorkeurrechten op hun markten worden ingevoerd. De tabel relateert enkele van deze gegevens aan de totale invoerstromen in 1972. Daarbij zij eraan herinnerd, dat veel goederen uit de ontwikkelingslanden ook zonder deze preferenties vrij van rechten kunnen worden ingevoerd op grond van de GATT-regels. Het algemene preferentiestelsel zou nu juist de wél belaste goederen van hun rechten moeten ontdoen. Deze staan in de tweede kolom van de tabel vermeld. De derde kolom geeft vervolgens aan de totale waarde van dat aandeel van de goedereninvoer, dat naar aard van het produkt onder de schema's valt, terwijl de vierde kolom laat zien, dat een grote hoeveelheid van deze produkten de voorkeurbehandeling in feite niet verkreeg. De oorzaken hiervan liggen bij vrijwaringsclausules, stringente regels van herkomst, ondoorzichtigheid van de schema's en mede daardoor onzekerheid omtrent hun toepassing. Aldus werd op nog geen 10% van de westerse invoer vanuit de Derde Wereld deze voorkeur verleend, waarbij moet worden bedacht, dat de schema's in 1972 nog pas kort in werking waren. Volgens het UNCTAD-secretariaat is tussen 1972 en 1974 ook de preferentiële invoer aanzienlijk toegenomen. Het cijfermateriaal dat deze ontwikkeling zou moeten illustreren, is echter nog niet beschikbaar, o.a. niet voor de EG-landen.

De Lomé-Conventionie

Zesenvestig ontwikkelingslanden van Afrika, het Caraïbische Gebied en de Stille Oceaan, de z.g. ACP-landen, sloten op 28 februari 1975 een verdrag met de Europese Gemeenschap, de Lomé-Conventionie. Op handelsgebied garandeert de Conventionie aan de ACP-landen rechtenvrije toegang voor alle niet-agrarische produkten, alsmede voor de agrarische produkten een gunstiger behandeling dan derde landen ontvangen. De EG-landen zullen geen volumebeperkingen opleggen, geen vrijwaringsmaatregelen toepassen met uitzondering

van de ontsnappingsclausule, en zullen bij toepassing van de regels van herkomst alle ACP-landen als één gebied beschouwen.

In al deze opzichten is de Lomé-Conventionie een veel aantrekkelijker regeling voor de ontwikkelingslanden dan het EG-preferentieschema. Daarnaast bevat de Conventionie voorzieningen ter stabilisatie van bepaalde exportopbrengsten van de ACP-landen, en voorziet zij in industriële samenwerking en technische en financiële bijstand ter ondersteuning van de handelsbanden.

De overige ontwikkelingslanden zijn zich deze voordelen wel bewust. Een aantal van hen heeft dan ook reeds verzocht om deze Conventionie tot andere landen uit te breiden. Het ontwikkelingsbeleid van de EG schept hiervoor overigens ruimte.

De Tokyo-ronde

De lopende ronde van multilaterale handelsoverhandelingen (MTN) in het kader van de GATT beoogt onder meer tariefverlagingen tot stand te brengen. Dit zou de waarde van de verleende voorkeursbehandeling voor de ontwikkelingslanden kunnen uithollen. Aan de andere kant zou ook het merendeel van de ontwikkelingslanden ongetwijfeld gebaat zijn bij een vrijer handelsverkeer.

Het UNCTAD-secretariaat heeft een onderzoek uitgevoerd 1) waarin voor een groot aantal goederen deze aspecten tegen elkaar worden afgewogen. Voor sommige produkten waarvan al een belangrijk deel uit de Derde Wereld wordt ingevoerd, zoals textielprodukten, wordt verlaging van de MFN-tarieven 2) bepleit. Voor andere produkten, waarvoor de ontwikkelingslanden goede groeiperspectieven hebben, stelt het document voor de een of andere voorkeurbehandeling voor ontwikkelingslanden te handhaven. Gesproken wordt bijv. over een belangrijker tariefverlaging voor de ontwikkelings- dan voor ontwikkelde landen, of een verschillend tempo, waarmee de tarieven voor de verschillende landen kunnen worden afgebroken.

Naast tarieven zijn o.a. kwantitatieve beperkingen en vrijwaringsystemen onderwerp van de MTN. Deze instrumenten van bescherming van binnen-

landse markten verlagen het belang van de huidige preferentieschema's. Het afbreken van tariefmuren zou ongetwijfeld groter effect sorteren, indien het gepaard zou gaan met verbeteringen op het gebied van kwantitatieve beperkingen en vrijwaringsystemen.

Over een eerste lijst van tariefverlagingen voor tropische produkten wordt in maart 1976 tussen de ontwikkelde en ontwikkelingslanden in het kader van MTN onderhandeld.

Conclusies

De voorkeurbehandeling die de westerse industrielanden toekennen aan produkten uit de Derde Wereld vergemakkelijkt zonder enige twijfel de toegang tot de westerse afzetmarkten. Het is echter de vraag of de huidige aanpak werkelijk „zoden aan de dijk zet”. In 1972 was dit in elk geval niet zo, geoordeeld naar de omvang van de invoer die in feite van de lagere rechten onder deze schema's profiteerde.

Zolang de ontwikkelde landen hun eigen productie blijven beschermen, door produkten van voorkeurbehandeling uit te sluiten door hoeveelheidsbeperkingen op te leggen, of door stringente en ingewikkelde regels te hantieren, zijn de schema's weinig effectief.

Het streven naar verbetering van de bestaande schema's en uitbreiding daarvan is minstens zo belangrijk als de gezamenlijke actie van de ontwikkelingslanden voor het opheffen van niet-tarifaire handelsbelemmeringen in het kader van de GATT.

Een niet onbelangrijk aspect van de preferenties is ten slotte, dat zij hebben bijgedragen tot een — de facto — aanvaarding van het principe van bevoorrechte behandeling van de ontwikkelingslanden op het gebied van de internationale handel.

M. Hulsman-Vejsová

1) UNCTAD-publikatie TD/B/C.5/37.

2) „Most favoured nation”.

ESB

Mededeling

Milieuozorg

Op 30 maart a.s. organiseert de bij het NIVE aangesloten Vereniging voor Strategische Beleidsvorming (VSB) een vaktechnische bijeenkomst met als thema: „Strategische aspecten van het milieuvraagstuk”. Sprekers: L. Verweij, Dr. Ir. N. van Lookeren Campagne, Mr. A. A. Bouvy. Kosten: f. 75 (leden) of f. 95 (niet-leden).

Plaats: Hilton Amsterdam (Nassauzaal), Apollolaan, Amsterdam-Zuid. Inlichtingen: VSB, Van Alkemadeaan 700, Den Haag, tel.: (070) 26 43 41, tst. 217.

Hoffmans „vertellingen”

Na de publikatie van Hoffmans „knikkeren” in *ESB* van 28 januari jl. zullen de lezers van dit blad het voorlopig wel nalaten de redacteur-secretaris enig inzicht toe te schrijven in inhoud en wijze van toepassing van de Wet Selectieve Investeringsregeling. De heer Hoffman heeft er immers weer eens blijk van gegeven weinig kennis van zaken dienaangaande te hebben. De gelegenheid om de gehele lezerskring van *ESB* te tonen hoe je een echt kritisch commentaar moet leveren, is niet benut.

Reeds jaren schrijft de redacteur-secretaris van *ESB* op deze plaats hoe slecht het Openbaar Lichaam Rijnmond bepaalde taken vervult 1). Daarover in deze rubriek gekapitteld door een medewerker van Rijnmond, ging hij destijds zelfs zover te suggereren, dat de inhoud van diens reactie bepaald werd door het feit dat Rijnmond diens broodheer was. Alhoewel het verleidelijk is te speculeren over de mogelijke relatie tussen Hoffmans frequente aanvallen op Rijnmond en zijn betrokkenheid uit andere hoofde bij het beleid van dit openbaar lichaam, zal ik daarentegen het betoog van de heer Hoffman slechts op zijn eigen merites beoordelen.

Hoffman schrijft dat Rijnmond „een adviserende bevoegdheid” kreeg bij de vergunningverlening krachtens de SIR. Fout. Rijnmond heeft een eigen beslissingsbevoegdheid voor projecten tot een bepaalde investeringsomvang (maximaal f. 50 mln. voor installaties en f. 10 mln. voor gebouwen). Daarboven geldt pas de adviserende bevoegdheid. Het staat in de wet.

Hij zegt ook dat „deze ertsknikkers . . . tot lagere transportkosten kunnen leiden”. Ik ga maar voorbij aan de vreemde zinsconstructie en beperk me tot de boodschap. Alweer fout, althans nergens aangetoond.

Hoffman stelt ook dat „spoedig bleek dat de Rijnmondgecommitteerde enz”. Dat „bleek” is net zo insinuatief en grof als het „weer” in de aankondiging van de heer Hoffman dat „Rijnmond er weer eens blijk van heeft gegeven weinig bestuurlijke capaciteiten te bezitten”. Van dit soort ranzige opmerkingen, die lekker in het gehoor liggen en de oppervlakkige lezer ongetwijfeld aanspreken, bleven de kolommen van dit blad tot dusverre gevrijwaard. Je staat vrij machteloos tegenover deze losse flodders. Zij draaien a.h.w. de bewijslast om. De aangevallene is gedwongen zich omstandig te verdedigen tegen quasi-terloopinge, niet gemotiveerde beschuldigingen. Hij kan het na-

tuurlijk ook nalaten. Het kwaad is dan echter al geschied. Dubbel treurig is het bovendien te moeten constateren, dat de redacteur-secretaris niet het normale journalistieke fatsoen heeft weten op te brengen om zijn bronnen en feiten nog eens te verifiëren. Ter wille van de aangevallene, maar ook ter wille van de lezer, ligt zoiets nogal voor de hand wanneer je publiekelijk zulke grove beschuldigingen, aan wiens adres dan ook, richt.

Als de heer Hoffman dat had gedaan, dan had hij bijvoorbeeld kunnen leren dat het ERASMUS-model niet gehanteerd kan worden. Om hiermee te kunnen werken is een veelheid aan zeer gedetailleerde informatie nodig, die niet in de vergunningaanvraag zit besloten. Die vergunningaanvraag is overigens een formulier van het Ministerie van Economische Zaken. Rijnmond kan niet zomaar op eigen houtje meer en andere informatie gaan vragen dan de wetgever haar heeft toegestaan te doen. Rijnmond is namelijk de uitvoering van de wet SIR geattributioneerd. Een AmvB, ook gepubliceerd, vertelt vrij exact welke beoordelingsnormen wel en welke niet gebruikt mogen worden. De inhoud van het begrip attributie wordt daarin ook voor de niet-jurist duidelijk gemaakt. Over de wijze van toepassing van de wet SIR en over de vele haken en ogen, die in deze beginfase bij elke nieuwe vergunningaanvraag weer aan die attributie-bevoegdheid vast blijken te zitten, vindt regelmatig overleg plaats met het Ministerie van Economische Zaken. Waarom overigens, vraag ik mij bij lezing van zijn artikel af, heeft de heer Hoffman behoefte aan toepassing van het ERASMUS-model op de Kruwal-aanvraag, gezien de vele apodictische (= op al te stellige wijze uitgesproken) passages in zijn stuk, die er alle op neerkomen, dat de vestiging van Kruwal positief moet worden gewaardeerd? Iedereen is het daar toch over eens, schrijft hij.

ERASMUS is overigens (maar ook dat mag bij een commentator met zulke kritische pretenties bekend worden verondersteld) niet alleen een model dat in de praktijk alleen op de zeer grote projecten kan worden „losgelaten”, maar dat ook de voor- en nadelen van *alternatieve* vestigingsplaatsen voor een bepaald project vergelijkt. De wet SIR vindt echter pas toepassing ná het moment van de vestigingsplaatskeuze. De heer Hoffman is met zijn opmerking over het achterwege blijven van toepassing van ERASMUS dus aan het verkeerde adres. Hij moet bij de wetgever zijn. Rijnmond bepleit bij voortdurend

de mogelijkheid niet alleen een werend en selectief, maar ook een wervend en actief bedrijfsvestigingsbeleid te voeren, waarin ERASMUS wellicht toepassing zou kunnen vinden. Artikelletjes als dit van de heer Hoffman zullen weinig helpen die door hem gewenste toepassingsmogelijkheid te realiseren. Maar misschien is dat ook juist niet zijn bedoeling.

Er zitten ook vele bestuurlijke onjuistheden in zijn verhaal, waaruit slechts één ding blijkt: de heer Hoffman is niet op de hoogte van de formele (ook weer in gepubliceerde wetten genoemde) bestuurlijk-administratieve betrekkingen tussen de gemeente Rotterdam, Rijnmond en de provincie, noch van de onafhankelijke rol die de Dienst Centraal Milieubeheer Rijnmond speelt als adviesinstantie.

De heer Hoffman heeft zijn lezers een slechte dienst bewezen. De mening, dat hij een schrijvende leek is die Rijnmond een vies woord vindt, wordt versterkt („gesterkt” heet dat in zijn taaleigen). Hij heeft niet eens de moeite genomen om zijn stukje wetenschappelijk te funderen. De heer Hoffman heeft onvoldoende beseft dat het niet aangaat om, onder het camouflagedek van quasi-wetenschappelijke argumentatie, zijn anti-Rijnmond-apriori voor de zoveelste keer aan de lezers van dit blad voor te zetten. En dan ga ik er maar aan voorbij, dat hij zo ongeveer de 23e commentator is die het uitgekauwde motto van „de knikkers en het spel” als uitsmijter voor zijn, zo duidelijk inderhaast in elkaar geflanste, stukje gebruikt.

P.S.

Wie na lezing van het bovenstaande tot de conclusie komt dat het enigszins grof, bot en insinuerend is, heeft gelijk. Het is ook niet mijn stijl van polemiseren. Als de lezer de moeite neemt om het nog eens naast het artikel van de heer Hoffman te leggen, zal hij het waarom van het bovenstaande begrijpen. Zogezegd een koekje van eigen deeg. Eén verschil echter: het bevat geen feitelijke onjuistheden. Begrijp me goed; hoe meer kritische stukjes hoe liever op de eerste pagina van *ESB*, over politieke vraagstukken en in dit geval over het handelen van Rijnmond-politici. Maar dan wel iets, dat een handvat geeft voor zindelijk polemiseren. De reputatie zowel van die eerste pagina als van de uitgever van dit blad laten niet anders toe.

Drs. P. A. de Ruiter,
Gecommitteerde voor
economische aangelegenheden c.a.
van het Openbaar Lichaam Rijnmond

1) Lees bijv.: Psycho-sociaal, *ESB* van 15 januari 1975, en Rijnmond en de woningbouw, *ESB* van 7 juni 1972, en mijn reacties daarop in *ESB* van 5 maart 1975, resp. 14 juni 1972. Zo ook Rijnmonds knelpunten, *ESB* van 7 maart 1973 en de reactie daarop van Drs. J. C. C. Derwig in *ESB* van 16 mei 1973.

Na lezing van bovenstaand ingezonden stuk van mijn geachte voorganger De Ruiter, constateer ik dat hij op een aantal, hieronder te noemen, punten gelijk heeft. Het is aan de lezers te concluderen of ik hen een slechte dienst heb bewezen en of ik een schrijvende leek ben die Rijnmond een vies woord vindt.

Het is juist dat ik reeds jaren (d.w.z. viermaal in vier jaar) in *ESB* heb geschreven dat het Openbaar Lichaam Rijnmond (OLR) bepaalde taken slecht vervult. Ik deed dat met volle overtuiging, al was het voor De Ruiter niet de toon der overtuiging. Desondanks zie ik geen aanleiding veel van het door mij geschrevene in te trekken. Wel moet ik toegeven dat ik er fout aan deed te suggereren dat een medewerker van Rijnmond een ingezonden stuk in *ESB* schreef omdat Rijnmond diens broodheer was. De Ruiter wil mij dit, naar ik hoop, vergeven. Het was een jeugdzonde van iemand, die nog maar pas de school De Ruiter had verlaten. Hieruit moge overigens blijken dat de speculaties van De Ruiter over een betrokkenheid mijnerzijds bij het beleid van het OLR niet kan slaan op geheime loonlijsten, maar hoogstens op het feit dat ik als bewoner van Rijnmond mijn mond open durf te doen.

Het is juist dat ik onvoldoende op de hoogte ben van de werking van de SIR en van de bestuurlijk-administratieve betrekkingen tussen de gemeente Rotterdam, Rijnmond en de provincie en van de onafhankelijke rol die de Dienst Centraal Milieubeheer Rijnmond speelt als adviesinstantie. Hierdoor kunnen enkele formuleringen in mijn door De Ruiter bekritiseerde artikel onzorgvuldig zijn. Dat doet overigens niets af van de strekking van mijn betoog. Ook zonder kennis van genoemde bestuurlijke zaken, was mijn uitgangspunt dat het OLR het Ministerie van Economische Zaken moest adviseren over de Kruwalvestiging juist.

Het is juist dat het ERASMUS-model niet kon worden gehanteerd. Dit model blijkt tot nu toe slechts wetenschappelijke waarde te hebben. Het bestuur van het OLR zal op eigen houtje geen vestigingsplaatsonderzoek doen naar bedrijven die zich via het Ministerie van Economische Zaken aandienen. Het OLR neemt genoeg met het invullen van een door dit Ministerie toegezonden formulier omdat het meer aandacht schenkt aan het werend en selectief bedrijfsvestigingsbeleid dan aan het wervend en actief vestigingsbeleid! Het heeft voor het OLR inderdaad weinig zin met behulp van ERASMUS de voor- en nadelen van alternatieve vestigingsplaatsen te vergelijken als voor Kruwal de mogelijke vestigingsplaats reeds vastligt. Het OLR kon dus niet meer werven en selecteren; werven bleef de enige mogelijkheid. De gecommiteerde voor milieubeheer heeft zich wat

dit betreft goed van zijn taak gekweten.

Desondanks kan ik De Ruiter niet in alles gelijk geven. Voor Kruwal zou een ertsknikkerfabriek het voordeel brengen dat per schip aangevoerd ruw ijzererts wordt omgezet in goedkoper te vervoeren ertsknikers. Deze boodschap is niet fout en staat ook in het officiële Rijnmondraadsstuk (1975/371 litt.h., blz. 6, par. D).

Ook heeft De Ruiter ongelijk als hij schrijft dat al mijn passages erop neerkomen dat de vestiging van Kruwal positief moet worden gewaardeerd. Ik schreef slechts dat „een ertsknikkerfabriek wat de havenfunctie van Rotterdam betreft een aanwinst is”. Dit is een constatering die kan worden afgeleid uit het officiële Rijnmondraadsstuk (1975/371, litt.h., blz. 7). Bovendien schreef ik: „Hiermee wil ik overigens niet beweren dat de ertsknikkerfabriek er moet komen, want ook de gemeente Rotterdam en de regering onderbouwen hun standpunt (pro vestiging) onvoldoende”.

De Ruiter bagatelliseert de Kruwalkwesie. Er is meer gebeurd dan het invullen van een formulier voor het Mi-

nisterie van Economische Zaken. De adviesverlening heeft bijna een bestuurscrisis binnen het OLR veroorzaakt. De gecommiteerde voor milieubeheer bleek informatie te hebben achtergehouden voor zijn collega van economische zaken. Die collega nam toen ontslag (en werd opgevolgd door De Ruiter). Dat er informatie is achtergehouden, bleek uit een verklaring die de gecommiteerde voor milieubeheer, onder druk van de voorzitter van de Rijnmondraad, heeft afgelegd.

Ik blijf er bij dat het OLR zijn economische zaken slecht behartigt en onvoldoende beseft welke belangrijke functie het Rijnmondgebied voor Nederland vervult. Ik maakte dat ook duidelijk in de artikelen, genoemd in voetnoot 1 van het ingezonden stuk. Ik verwacht van het OLR een economisch beleid dat rekening houdt met de voortrekkersfunctie van Rijnmond, onder beperkende voorwaarden t.a.v. de milieuhygiëne, en dat niet gebaseerd is op louter angstgevoelens van de plaatselijke bevolking (vgl. het energiebeleid).

L. Hoffman

J. D. Pitchford: Population in economic growth. North Holland American Elsevier, Amsterdam, 1974, 280 blz., f. 55.

De auteur van bovengenoemd boek stelt zich ten doel een analytisch kader te scheppen voor de bestudering van het proces van kapitaalaccumulatie, bevolkingsgroei en grondstoffenverbruik in een geïntegreerd verband. Centraal is de vraagstelling of er een optimale bevolkingsomvang is, als eindpunt van een proces van optimale economische groei.

In het eerste deel wordt aandacht besteed aan demografische begrippen en theorieën ter verklaring van de nettovruchtbaarheid. Uiteengezet wordt, dat het standaard demografische model met constante leeftijdsspecifieke geboorteen sterftecijfers ten grondslag ligt aan de neoklassieke economische groei modellen volgens Swan-Solow. Deze modellen concentreren zich op de beschrijving van het proces van kapitaalaccumulatie. Onder veronderstelling van constant returns to scale voor alle productiefactoren is elke bevolkingsomvang, mits stabiel, consistent met een gelijkblijvende maximale productie per hoofd. Een verder kenmerk van deze modellen is de constante verhouding tussen de beroepsbevolking en de totale bevolking, die overigens exogeen is.

De „steady state”-gedachte van deze modellen acht de schrijver onverenigbaar met de feitelijke observaties met betrekking tot de beschikbaarheid van grondstoffen en de vervuiling, die gepaard gaat met het verbruik daarvan. Hij postuleert een beperkte aardse limiet als gegeven. De vraag rijst dan, onder welke omstandigheden en voorwaarden er een begrenzing aan het groeiproces komt. Een tweede vraag is, of er bij dit evenwicht een unieke bevolkingsomvang past. In economische groei modellen met endogene bevolkingsgroei blijkt de Ricardiaanse situatie van decreasing returns niet een voldoende beschrijving om tot zulk een begrenzing te komen. Dit blijkt wel het geval, indien mede exponentiële afschrijvingen worden verondersteld, mits deze begrenzing wordt bereikt bij een eindige bevolkingsomvang. Een limiet treedt ook op, indien de groeivoet van het kapitaal afhankelijk is van de winstvoet, en/of de bevolkingsgroei afhangt van het inkomen.

Een belangrijke conclusie van deze modellen is, dat de productie per hoofd in de evenwichtoplossing mede afhankelijk is van de onder invloed van eco-

nomische variabelen geïnduceerde bevolkingsgroei (omvang). Het kan dus zinvol zijn te investeren in beheersing van de bevolkingsgroei in plaats van te trachten via traditionele investeringen de hoeveelheid kapitaal per hoofd te vergroten. De problematiek rond de optimale bevolkingsomvang komt in het tweede deel aan de orde. Een optimum wordt hier gedefinieerd als een houdbare eindoplossing, waarnaar een economie onder optimale controle zich beweegt. Dit optimum hangt nauw samen met de fase van increasing en decreasing returns in de produktiefunctie. Het optimum wordt bereikt, daar waar voor de economie als geheel de increasing returns juist uitgeput zijn (Samuelson). Naast de produktiefunctie is er een sociale welvaartsfunctie nodig, die een trade-off mogelijk maakt tussen produktie en bevolking voor huidige en toekomstige generaties. Aangenomen wordt, dat de voorkeuren dienaangaande constant blijven in de tijd en onafhankelijk zijn van de economische condities. In tegenstelling tot het „total welfare-criterium” van Meade, die expliciet de bevolkingsomvang in de voorkeursfunctie opneemt, wordt gekozen voor een benadering van maximering van de consumptie per hoofd. Aangezien hier theoretisch het laatste woord nog niet over gesproken is, worden ook in enkele gevallen de resultaten gegeven bij opnemings van de bevolking

in de welvaartsfunctie. In dit proces van afweging is de neoklassieke produktiefunctie zeker bruikbaar, mits men afziet van globale constant returns to scale.

Met betrekking tot het optimum worden marginale evenwichtsvoorwaarden geformuleerd. Aangenomen wordt, dat de continue bevolking zich onmiddellijk aan de eindoplossing aanpast. De kosten van geboortebepaling worden constant verondersteld. Daarenboven moet er een afweging plaatsvinden in termen van opgeofferde consumptie en produktiemogelijkheden. Door de definiëring van het optimum als het eindpunt van een proces blijven de uitputbare hulpbronnen buiten beschouwing. Alleen de vernieuwbare hulpbronnen zijn van belang in de eindoplossing. Dit is wel een verre gaande abstractie van de bestaande realiteit. Aan een ongelijke verspreiding van hulpbronnen over de wereld wordt tegemoet gekomen door de mogelijkheid van handel te introduceren. In dit proces vindt een impliciete afweging plaats tussen bevolkingsomvang en produktie per hoofd.

Het derde deel is gewijd aan het dynamische proces van optimale groei, waarbij als eindpunt het optimum verkregen uit de statische analyse in het tweede deel wordt genomen. Er wordt uitgegaan van een homogene continue bevolking. In de produktiefunctie zijn vanwege het aanpassingsproces nu niet alleen de factor-

verhoudingen van belang, maar ook de inpuhoeveelheden. Het beleid kan gericht zijn op kapitaalexpansie of kapitaalcontractie in combinatie met een bevolkingspolitiek gericht op expansie of contractie. Het geval van kapitaalexpansie en bevolkingsexpansie is analoog met het neoklassieke groeimodel. Het optimale groeipad verloopt hier volgens de „golden rule of capital accumulation”.

Van belang bij deze modellen is de vraag naar het oplossingsgebied en de overgangsspecificatie van de diverse beleidsmogelijkheden, bij een gegeven uitgangssituatie. In dit proces zijn ook de uitputbare grondstoffen van belang, omdat zij via het tempo van exploitatie de overgang van de beleidsalternatieven beïnvloeden. Mogelijk is nu ook, dat de bevolking niet monotoon stijgt of daalt naar het optimum. Het kan zelfs functioneel zijn de bevolking snel tot boven de optimale omvang te laten groeien ten einde de kapitaalhoeveelheid zo snel mogelijk optimaal te doen zijn. Tot het tijdstip van uitputting van de uitputbare grondstoffen is een hogere levensstandaard mogelijk dan in de eindoplossing.

De vraag is, in welke termijnen men moet denken bij het bereiken van de evenwichtsoptlossing en de overgang op de diverse beleidsalternatieven. Met name zou men in het dynamische proces een terugkoppelingsmechanisme verwachten, waarbij de keuze tussen consumptie en bevolkingsomvang mede wordt bepaald door de economische omstandigheden. Het probleem doet zich daarbij voor, dat een beoordeling van een alternatief nu, mede gebaseerd is op het gewenste niveau van de bevolking 90 jaar later, zodra men expliciet de leeftijdsstructuur in aanmerking neemt. Dit illustreert, dat juist in behandeling van bevolkingsvraagstukken het tijdsaspect van groot belang is. Dit maakt de probleemstelling echter op slag zo complex, dat een analytische bestudering nauwelijks mogelijk is. Men zal dan zijn toevlucht moeten nemen tot meer empirisch gerichte simulatiemodellen, eventueel met ingebouwde beleidsdoelstellingen. Deze laten een verdergaande detaillering aan veronderstellingen toe. Een nadeel is, dat zij in het algemeen geen evenwichtsoptlossing geven, maar een vaste horizon hebben. Via empirisch onderzoek zal er ook meer klaarheid moeten komen in de factoren die de netto-vruchtbaarheid verklaren. Het inzicht in het effect van geboortebepalingsprogramma's dient eveneens te worden vergroot. Niettemin blijft een theoretisch-analytische benadering zeker zinvol. Het is alleen jammer, dat de weergave van eerder werk op dit gebied door de auteur soms op summere wijze is geschied.

TNO

Bij het Bureau Risico-Analyse van de Groep Bijzondere Studies TNO te Apeldoorn bestaat een plaatsingsmogelijkheid voor een

ACADEMICUS

Het bureau voert, ten behoeve van overheid, industrie of anderen, studies uit naar de risico's van systemen met betrekking tot de aanvaardbaarheid daarvan voor de maatschappij.

Daarnaast stelt het zich tot taak op de toekomstige behoefte op het gebied van de risico-analyse te anticiperen en methodologieën voor de uitvoering te ontwikkelen. Onderzoek wordt uitgevoerd in nauwe samenwerking met zowel TNO-instituten als anderen.

Van de nieuw aan te stellen medewerker wordt verwacht dat hij een bijdrage levert aan bovengenoemde taken in een interdisciplinair team.

De sollicitatie staat open voor diegenen die belangstelling hebben voor bovengenoemde problematiek. Ervaring in dit gebied strekt tot aanbeveling.

De gedachten gaan hierbij primair uit naar een academicus met zo mogelijk enige ervaring in besluitvormingsprocedures.

Sollicitaties, voorzien van een curriculum vitae, worden gaarne ingewacht bij het Hoofd van het Bureau Risico-Analyse, Postbus 541, APELDOORN.

P. J. J. Lesuis